

KLINIKA

CZASOPISMO FUNDACJI UNIWERSYTECKICH PORADNI PRAWNYCH

Nr 12 (16)/2012

MAŁGORZATA SZUSTEK-JANOWSKA, JACEK KRACZEK

Zderzenie teorii z praktyką na przykładzie sprawy prowadzonej przez Uniwersytecką Studencką Poradnię Prawną przy Wydziale Prawa i Administracji UMCS

WOJCIECH DZIEDZIAK, TOMASZ MIKOCIAK

Symulacja rozprawy sądowej jako nowoczesna metoda edukacyjna na studiach prawniczych i jej przydatność dla nauczania klinicznego

KATARZYNA FURMAN-ŁAJSZCZAK, YULIA KVATSHIK

Clinical Legal Education in Belarus and Polish support for this movement

ANDRZEJ KORYBSKI

Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce)

JACEK JANOWSKI

Kształtowanie się specjalizacji informatycznoprawnej

KLAUDIA GAŚSIOR, JOANNA RYCERZ

Quo vadis, poradnio prawna? – wspomnienia z 6. konferencji Global Alliance for Justice Education

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

3 Zderzenie teorii z praktyką na przykładzie sprawy prowadzonej przez Uniwersytecką Studencką Poradnię Prawną przy Wydziale Prawa i Administracji UMCS

[Dr Małgorzata Szustek-Janowska, Jacek Kraczek]

7 Symulacja rozprawy sądowej jako nowoczesna metoda edukacyjna na studiach prawniczych i jej przydatność dla nauczania klinicznego

[Dr Wojciech Dziedziak, Tomasz Mikociak]

11 Clinical Legal Education in Belarus and Polish support for this movement

[Katarzyna Furman-Łajszczak, Yulia Kvatshik]

15 Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce)

[Prof. UMCS dr hab. Andrzej Korybski]

22 Kształtowanie się specjalizacji informatyczno-prawnej

[Dr Jacek Janowski]

28 Quo vadis, poradnio prawna? – wspomnienia z 6. konferencji Global Alliance for Justice Education

[Klaudia Gąsior, Joanna Rycerz]

w i e d z a • p r o f e s j a • s u k c e s

nr 5 (134) maj 2012   cena 16 zł (w tym 5% VAT)

EP

akt poświadczenia dziedziczenia

- › Alibi
- › Pojedyncze forum arbitrażowe
- › Wygasanie zobowiązań podatkowych

edukacjaprawnicza.pl

BUSOLA DLA STUDENTÓW PRAWA

NOWOCZESNOŚĆ

ISSN 1231-0336

9771230 33609 0 5

SZANOWNI CZYTELNICY!

Z radością oddaję w Państwa ręce kolejny, wiosenny numer czasopisma „Klinika”. Jest to czwarte wydanie specjalne, poświęcone przede wszystkim przedstawieniu jednej z poradni prawnych – tym razem Uniwersyteckiej Studenckiej Poradni Prawnej działającej przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jednocześnie w bieżącym numerze utrzymana została idea przypisania poszczególnych tekstów do trzech podstawowych działów czasopisma.

W pierwszym dziale, poświęconym dorobkowi poradni, prezentujemy artykuł współautorstwa dr *Małgorzaty Szustek-Janowskiej* i *Jacka Kraczka* poświęcony problematyce odpowiedniej kwalifikacji stanu faktycznego na przykładzie jednej ze spraw prowadzonych przez Uniwersytecką Studencką Poradnię Prawną przy WPIA UMCS w Lublinie.

W dziale drugim, odnoszącym się do warsztatu pracy nauczyciela klinicznego, przedstawiamy dwa artykuły. Pierwszy z nich, współautorstwa dra *Wojciecha Dziedziaka* oraz *Tomasza Mikociaka*, opisuje znaną i docenianą wśród klinicystów metodę nauczania prawa – symulację rozprawy sądowej, która tym razem zorganizowana została po raz pierwszy przez Uniwersytecką Studencką Poradnię Prawną przy WPIA UMCS w Lublinie. Drugi z tekstów – anglojęzyczny, współautorstwa *Katarzyny Furman-Łajszczak* oraz *Yulii Kvatshik* – przedstawia główne założenia i etapy współpracy klinicystów z Polski i Białorusi w 2011 r.

Na zakończenie, w ramach debaty środowiskowej, prezentujemy trzy artykuły autorstwa: dra hab. *Andrzeja Korybskiego*, profesora UMCS w Lublinie, pt. „Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce)”, dra *Jacka Janowskiego* pt. „Kształtowanie się specjalizacji informatyczno-prawnej” oraz *Klaudii Gąsior* i *Joanny Rycerz* pt. „Quo vadis poradnio prawna? Wspomnienia z 6. konferencji *Global Alliance for Justice Education*”, których celem jest zachęcenie Państwa do dyskusji dotyczącej poruszonych w nich tematów.

W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować Fundacji Uniwersyteckich Poradni Prawnych, autorom oraz Redakcji, w szczególności Panu *Rafałowi Gołębiowi*, za zaangażowanie i twórczy wkład w powstanie bieżącego numeru „Kliniki”.

Życząc Państwu przyjemnej lektury, zachęcam do pisania i przesyłania tekstów dotyczących Państwa doświadczeń z klinicznym nauczaniem prawa.

Dr Marta Janina Skrodzka

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Adres redakcji:

ul. Szpitalna 5 lok. 5, 00-031 Warszawa
tel.: 22 829 91 29 w. 143
e-mail: biuro@fupp.org.pl

Wydawca:

Wydawnictwo C.H. Beck
00-203 Warszawa, ul. Bonifraterska 17
Nakład: 5000 egz.

Komitet redakcyjny:

Rafał Gołąb, dr Wojciech Górowski, dr Michał Królikowski – redaktor naczelny, dr Barbara Namysłowska-Gabrysiak, dr Marta Janina Skrodzka – zastępca redaktora naczelnego

Redakcja:

Agnieszka Fiutak

Korekta: Małgorzata Stempowska

Skład i łamanie: Robert Janusz

Reklama: Monika Kosmólska tel.: 22 33 77 441

Rada Naukowa Czasopisma „Klinika”

Łukasz Bojarski – Helsińska Fundacja Praw Człowieka

prof. dr hab. Eugeniusz Bojanowski – Uniwersytet Gdański

Jakub Boratyński – Fundacja im. Stefana Batorego

dr hab. Jerzy Ciapała – Uniwersytet Szczeciński

prof. dr hab. Maria Dragun-Gertner – Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

dr Wojciech Dziedzic – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Katarzyna Guzenda – Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie/Słubicach (nad Odrą)

Katarzyna Hebda – ELSA Lawyers Society

prof. dr hab. Małgorzata Król – Uniwersytet Łódzki

prof. dr hab. Leszek Kubicki – Akademia Leona Koźmińskiego

dr hab. Piotr Machnikowski – Uniwersytet Wrocławski

dr Magdalena Olczyk – Akademia Leona Koźmińskiego

prof. dr hab. Maksymilian Pazdan – Uniwersytet Śląski

dr Justyn Piskorski – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr Andrzej Sakowicz – Uniwersytet w Białymstoku

Marcin Szyguła – Fundacja Academia Iuris

prof. dr hab. Maria Szewczyk – Uniwersytet Jagielloński

prof. dr hab. Eleonora Zielińska – Uniwersytet Warszawski

ISSN 1508-1583

**Pełna oferta publikacji
Wydawnictwa C.H. Beck jest dostępna
w dobrych Księgarniach:**

**KSIĘGARNIA PRAWNICZA
DOM KSIĄŻKI**

70-453 Szczecin
tel.: 91 489 09 26
www.akademicka.osdw.pl
ul. Mickiewicza 32
15-232 Białystok
tel.: 85 741 55 48
www.domksiazki.bialystok.pl

KSIĘGARNIA KODEKS

Pl. Defilad 1
Stacja Metra Centrum, pasaż
handlowy 1/2002D
00-110 Warszawa
tel.: 22 654 55 17
www.profit24.com.pl
ul. Jezuicka 3
85-111 Bydgoszcz
tel.: 52 321 28 48
www.kodeks.net.pl

**GŁÓWNA KSIĘGARNIA
NAUKOWA**

**GŁÓWNA KSIĘGARNIA
NAUKOWA IM. B. PRUSA**
ul. Krakowskie Przedmieście 7
00-068 Warszawa
tel.: 22 826 18 35
www.prus24.pl
ul. Podwale 6
31-118 Kraków
tel.: 12 422 37 17
www.eksiegarnia.pl

**KSIĘGARNIA
IURIS PRUDENTIA**

**KSIĘGARNIA
EKONOMICZNA**
ul. Grójecka 67/69
02-094 Warszawa
tel.: 22 822 90 41
www.ksiegarnia-ekonomiczna.com.pl
Plac M. Curie-Skłodowskiej 5
(budynek Wydziału Prawa
i Administracji UMCS)
20-031 Lublin
tel.: 81 537 54 75
www.naukowa.pl

KSIĘGARNIA KODEKS

KSIĘGARNIA NAUKOWA
Al. Solidarności 83/89
00-144 Warszawa
tel.: 22 850 10 20
www.24naukowa.com.pl
Plac Dąbrowskiego 5
90-249 Łódź
tel.: 42 677 89 05
www.kodeks.net.pl

**KSIĄŻNICA POLSKA
CENTRUM KSIĄŻKI**

**KSIĘGARNIA IURIS
PRUDENTIA**
ul. Sobieskiego 2d/2
35-002 Rzeszów
tel.: 17 852 39 26
www.naukowa.pl
Plac Jana Pawła II 2/3
10-959 Olsztyn
tel.: 89 5230 640 83
www.ksiaznica.pl

**KSIĘGARNIA IURIS
PRUDENTIA**

KSIĘGARNIA KODEKS
ul. Gagarina 152
86-100 Toruń
tel.: 56 8651 86 67
www.kodeks.net.pl

KSIĘGARNIA KODEKS

KSIĘGARNIA PROFIT
ul. Słonimskiego 6a
(stacja metra Dworzec
Gdański paw. 36)
00-204 Warszawa
tel.: 22 47 48 140
www.profit24.com.pl
ul. Gagarina 152
86-100 Toruń
tel.: 56 8651 86 67
www.kodeks.net.pl

**KSIĘGARNIA
AKADEMICKA**

KSIĘGARNIA „KODEKS”
ul. Sądowa 1
50-046 Wrocław
tel.: 71 370 42 96
www.kodeks.net.pl
Al. Papieża Jana Pawła II 31

The collision of theory with practice on an example case ran by Uniwersytecka Studencka Poradnia Prawna by Wydział Prawa i Administracji of UMCS

Dr Małgorzata Szustek-Janowska*, Jacek Kraczek**

The Law Clinic by WPiA of UMCS is subdivided into five sections: civil, administrative, labour law, financial, and criminal in case of family violence. Each case is qualified to one of them. But very often the qualification is not correct. For this reason students in one section are committed to matters, which are not their specialty. It requires them to cooperate with patrons of different sections. This co-operation is a great occasion to emerge from one's section, remember and expand the knowledge of others' spheres of law. Work in the law clinic shows that different fields of law like civil law, criminal law and financial law, which are different subjects during the study of law, are parts of a big, unified system of law. Law Clinic is a place where students can gain experience which is necessary in their future work.

Zderzenie teorii z praktyką na przykładzie sprawy prowadzonej przez Uniwersytecką Studencką Poradnię Prawną przy Wydziale Prawa i Administracji UMCS

Uniwersytecka Studencka Poradnia Prawna przy WPiA UMCS w Lublinie pomaga osobom niezamożnym poprzez działalność w pięciu sekcjach: prawa cywilnego, prawa administracyjnego, prawa pracy, prawa finansowego i prawa karnego ds. przemocy w rodzinie. Na początku każdego roku akademickiego studenci przydzielani są do jednej z wymienionych sekcji. Przyjmowane sprawy również dzielone są zgodnie z podziałem na sekcje. Nie oznacza to jednak, że studenci udzielający porad ograniczają się tylko do zagadnień odpowiadających ich przynależności sekcyjnej. Niejednokrotnie zdarza się, że opis sprawy dokonany przez klienta, stanowiący podstawę jej przydziału do odpowiedniej sekcji, jest mylący. Dopiero spotkanie z osobą potrzebującą pomocy prawnej pozwala zweryfikować, jakich dziedzin prawa dotyczy dana sprawa.

Stan faktyczny, który jest tematem tego artykułu, został zakwalifikowany do sekcji prawa cywilnego, co wynikało z opisu sporządzonego przez klientkę poradni: „sprawa dotyczy umowy sprzedaży nieruchomości i nieprawidłowości z nią związanych”. Jednak w trakcie rozmowy okazało się, że opisany przez nią stan faktyczny ma aspekt zarówno cywilny, jak i finansowy, a także karny. Przedstawiono go poniżej.

Poradnia przeprowadziła procedurę kwalifikacyjną mającą na celu ustalenie, że sytuacja majątkowa klientki nie pozwala jej na skorzystanie z odpłatnej pomocy prawnej.

Stan faktyczny

Klientka poradni – pani A. – w sierpniu 2011 r. zgłosiła się do biura nieruchomości z zamiarem kupna mieszkania. Uzyskała tam dane sprzedającej mieszkanie pani D., co zostało przez nią pokwitowane. Te same dane klientka znalazła także kilka dni później w prasie. Na spotkaniu pani A. obejrzała mieszkanie wycenione na 168 000 zł, wyraziła chęć zakupu, prosząc jednocześnie o upust. Sprzedająca obniżyła cenę do 165 000 zł.

i ze względu na własne sprawy spadkowe zaproponowała, że oficjalna cena zawarta w akcie notarialnym będzie wynosić 140 000 zł, a pozostałe 25 000 zł pani A. przekaże sprzedającej nieoficjalnie. Panie umówiły się także, że będą utrzymywały,

* Adiunkt w Katedrze Prawa Finansowego UMCS, opiekun Sekcji Prawa Finansowego USPP przy WPiA UMCS w Lublinie, doradca podatkowy.

**Student IV roku prawa UMCS, członek Sekcji Prawa Cywilnego USPP przy WPiA UMCS.

iz do transakcji doszło dzięki ogłoszeniu w prasie, czyli z pominięciem biura nieruchomości.

8.9.2011 r. pani A. przełała 140 000 zł na konto pani D. oraz 25 000 zł na konto zięcia pani D. Następnie strony udały się do notariusza, gdzie sporządzono umowę sprzedaży mieszkania w formie aktu notarialnego. Notariusz pobrał od kupującej podatek od czynności cywilnoprawnych w kwocie 2800 zł (2% z kwoty 140 000 zł) i inne opłaty związane ze sporządzeniem aktu notarialnego.

Po jakimś czasie biuro nieruchomości dowiedziało się o transakcji z jego pominięciem i zażądało od pani D. prowizji za pośrednictwo w transakcji (biuro nieruchomości pobiera prowizję wyłącznie od sprzedającego). 26.10.2011 r. pani D. skontaktowała się z panią A. i zażądała od niej zwrotu 3000 zł, o które obniżyła cenę, w celu pokrycia prowizji (klientka podała kwotę prowizji żadaną przez biuro jako mniej więcej 4000 zł). Zagroziła także, że jeśli ww. kwota nie zostanie jej zwrócona, to powiadomi sąd, że pani A. oszukała Skarb Państwa, zaniżając wartość nieruchomości, a tym samym podstawę opodatkowania, oszukała notariusza i ją samą. Pani A. odmówiła. Pani D. wielokrotnie dzwoniła i wysyłała SMS-y do pani A. z żądaniem pieniędzy, używając przy tym wulgaryzmów. Raz też weszła do sprzedanego mieszkania – gdy było ono malowane, – gdzie doszło do awantury między paniami. Podczas wymiany zdań pani D. zwracała się do pani A. w sposób obelżywy w obecności malarzy. Po zagrożeniu przez panią A., że wezwie policję, pani D. opuściła mieszkanie i udała się do sąsiadów, którym przedstawiła się w roli ofiary oszustki. W wyniku tych oskarżeń pani A. nie może znaleźć porozumienia z nowymi sąsiadami. Klientka poradni uważa także, że jest nękana przez panią D. SMS-ami i telefonami.

W związku z powyższym pani A. zwróciła się do poradni z następującymi pytaniami:

1. Czy jest zobowiązana zapłacić sprzedającej żądane 3000 zł?
2. Jakie byłyby konsekwencje skierowania przez panią D. sprawy do sądu?
3. Jakie kroki podjąć, by bronić się przed oskarżeniem oraz prześladowaniem przez panią D.?

W oparciu o przedstawione przez klientkę okoliczności sporządzono opinię następującej treści:

Pierwsza opinia

Na podstawie przytoczonego przez klientkę poradni stanu faktycznego nie można stwierdzić, aby pomiędzy nią a biurem nieruchomości zachodził stosunek prawny rodzący po jej stronie obowiązki w postaci zawiadomienia biura o dokonaniu transakcji. Jedynym dokumentem, jaki podpisała klientka, jest potwierdzenie przekazania adresu nieruchomości z 17.8.2011 r. Nie można więc stwierdzić oszustwa klientki wobec biura nieruchomości, o które oskarża ją pani D., a co najwyżej pomocnictwo w dokonanym przez panią D. oszustwie.

Podatkiem od czynności cywilnoprawnych przy sprzedaży nieruchomości obciążony jest kupujący, a kwota podatku stanowi 2% wartości nieruchomości¹. W opiniowanej sprawie podatek w kwocie 2800 zł, tj. 2% z kwoty 140 000 zł, został pobrany przez notariusza od klientki poradni jako kupującej. Ustalenie wartości mieszkania będącego przedmiotem umowy sprzedaży nastąpiło w oparciu o zgodne oświadczenia stron umowy. Wartość ta została świadomie przez strony zaniżona o 25 000 zł i obie strony miały w tym interes (sprzedającej zależało na zaniżeniu ceny z powodu sprawy spadkowej, której przedmiotem

było prawdopodobnie sprzedawane mieszkanie, natomiast kupująca wytargowała obniżenie faktycznie zapłaconej sumy o 3000 zł, ponadto zaniżyła podstawę opodatkowania, a tym samym kwotę podatku od czynności cywilnoprawnych). Kwota podatku, która powinna zostać zapłacona, to 3300 zł (2% od faktycznie zapłaconej kwoty 165 000 zł). Tak więc została ona zmniejszona o 500 zł².

Zanizowanie podstawy opodatkowania w podatku od czynności cywilnoprawnych, a tym samym kwoty podatku pobranej przez notariusza o 500 zł, poprzez podanie nieprawdziwych danych notariuszowi, stanowi wykroczenie skarbowe³. Wykroczenie to zagrożone jest karą grzywny od 1/10 do dwudziestokrotnej wysokości minimalnego wynagrodzenia⁴, tj. od 138,6 zł do 27 720 zł. Kwoty te wynikają z tego, że w 2011 r. minimalne wynagrodzenie za pracę wynosiło 1386 zł⁵. Konkretna wysokość grzywny ustalona zostanie przez sąd, który uwzględni stosunki majątkowe sprawcy oraz jego dochody i możliwości zarobkowe⁶. Ponadto kwota 500 zł niezapłaconego podatku będzie musiała zostać uiszczona wraz z odsetkami⁷. Opisane konsekwencje popełnienia czynu zabronionego są podobne dla obu stron umowy sprzedaży, której dotyczy opinia (pani D. nie będzie musiała jednak zapłacić zaniżonego podatku w kwocie 500 zł wraz z odsetkami).

W opiniowanej sprawie, aby uniknąć opisanych wyżej konsekwencji wynikających z popełnienia wykroczenia skarbowego, należy powiadomić miejscowo właściwy urząd skarbowy o zaistniałej sytuacji, podając motywy swojego działania i ujawniając osoby współdziałające w popełnieniu czynu zabronionego (pani D. i jej zięć) oraz uiścić brakującą kwotę podatku (500 zł) wraz z odsetkami w terminie wskazanym przez Urząd skarbowy. Jest to instytucja czynnego żalu⁸, której wykorzystanie powoduje zaniechanie ukarania. **W ramach porady jako najlepsze wyjście z zaistniałej sytuacji zasugerowano klientce zastosowanie powyższego rozwiązania.**

Odsetki w niniejszej sprawie powinny zostać naliczone przez samego podatnika od dnia następnego po sporządzeniu aktu notarialnego, tj. od 9.9.2011 r., oraz wpłacone bez wezwania organu podatkowego⁹. Stawka odsetek w omawianej sprawie wynosi 14% w skali roku. Oznacza to, że za każdy dzień, od 9.9.2011 r. począwszy, pani A. powinna zapłacić w zaokrągleniu 0,20 zł odsetek¹⁰.

Zaznaczenia wymaga fakt, że zachowanie obu pań nastawione było na obejście przepisów prawa podatkowego. Zgodnie z Kodeksem cywilnym czynność prawna mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek¹¹. Natomiast „jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez

¹ Por. art. 4 pkt 1 w zw. z art. 7 ust. 1 pkt 1 i art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9.9.2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jedn.: Dz.U. z 2007 r. Nr 68, poz. 450 ze zm.

² 3300 zł – 2800 zł = 500 zł.

³ Por. art. 56 § 3 w zw. z art. 53 § 6 KKS.

⁴ Por. art. 56 § 3 w zw. z art. 48 § 1 KKS.

⁵ Por. rozporządzenie Rady Ministrów z 5.10.2010 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2011 r., Dz.U. z 2010 r. Nr 194, poz. 1288.

⁶ Por. art. 48 § 4 KKS.

⁷ Por. art. 15 § 1 KKS w zw. z art. 53 § 1 i 3 ustawy z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jedn.: Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm., dalej jako: OrdPod.

⁸ Por. art. 16 KKS.

⁹ Por. art. 53 § 3 i 4 w zw. z art. 55 § 1 OrdPod.

¹⁰ 500 zł * 14% / 365 dni = 70/365 = 0,1917808... w zaokrągleniu 0,20 zł – zastosowana stawka wynika z obwieszczenia Ministra Finansów z 10.6.2011 r. w sprawie odsetek za zwłokę od zaległości podatkowej oraz obniżonej stawki odsetek za zwłokę od zaległości podatkowej, M.P. Nr 500, poz. 557.

¹¹ Por. art. 58 § 1 KC.

postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie została dokonana¹². O czynności prawnej mającej na celu obejście ustawy możemy mówić wówczas, gdy jej treść nie zawiera elementów wprost sprzecznych z ustawą, ale wywołujące skutek sprzeczny z prawem.

W omawianej sprawie dokonana przez strony czynność prawna miała na celu obejście przepisów prawa podatkowego. Jest to sytuacja specyficzna, gdyż zgodnie z poglądem SN „czynność prawna, która zmierza do obejścia prawa podatkowego, nie staje się z tego powodu nieważna¹³. Wynika to z tego, jak zauważył NSA w jednym z wyroków, że „przepisy prawa podatkowego nie zawierają norm nakazujących lub zakazujących określone zachowania, lecz jedynie normy określające konsekwencje zachowań podatnika na gruncie tego prawa¹⁴.”

Odnosząc się do pytania klientki, czy jest ona zobowiązana do zapłaty żądanych przez sprzedającą 3000 zł, to żądanie takie nie znajduje żadnego uzasadnienia w przepisach prawa. Nadmienić należy, że gdyby klientka złożyła oświadczenie woli o przekazaniu tej kwoty, to byłoby ono dotknięte sankcją względną nieważności z powodu złożenia go pod wpływem groźby bezprawnej ze strony pani D.¹⁵ W ciągu roku od chwili ustania stanu obawy osoba składająca oświadczenie woli pod wpływem groźby może uchylić się od jego skutków poprzez złożenie pisemnego oświadczenia osobie, której złożono oświadczenie woli, od którego skutków składający oświadczenie woli chce się uchylić¹⁶.

Nawiązując do wspomnianego przez klientkę nękania jej telefonami i SMS-ami, w których pani D. żąda 3000 zł i grozi zgłoszeniem sprawy do sądu, należy stwierdzić, że zachowanie pani D. wypełnia znamiona przestępstwa uporczywego nękania mogącego wywołać poczucie zagrożenia, iż przekaze sprawę do właściwych organów. Czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności do lat 3. Przystępstwo to ścigane jest na wniosek pokrzywdzonego złożony na Policji¹⁷.

Zachowanie pani D. wobec klientki poradni w dniu, w którym weszła do sprzedanego mieszkania i wywołała kłótnię, podczas której zwracała się do klientki w sposób obelżywy, wypełnia nadto znamiona zniewagi. Przystępstwo to zagrożone jest karą grzywny albo karą ograniczenia wolności¹⁸. Podkreślenia wymaga jednak, że sąd może odstąpić od wymierzenia kary, jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną¹⁹.

Natomiast plotki rozsiewane przez panią D. wśród nowych sąsiadów klientki poradni są klasycznym przykładem pomówienia mającego na celu poniżenie pani A. w nowym środowisku. Zachowanie to stanowi przestępstwo pomówienia i jest zagrożone karą grzywny albo karą ograniczenia wolności²⁰.

Opisane wyżej czyny zabronione, tj. zniewaga i pomówienie, są przestępstwami prywatnoskargowymi. Oznacza to, że osobą uprawnioną do zainicjowania postępowania karnego jest pokrzywdzona, do niej należy wniesienie i popieranie prywatnego aktu oskarżenia²¹. Akt oskarżenia powinien zawierać dane oskarżonej, zarzucany jej czyn oraz wskazanie dowodów, na których opiera się oskarżenie, a także oznaczenie organu, do którego jest kierowany, adres osoby wnoszącej pismo, datę i podpis osoby wnoszącej²².

Opisane zachowanie pani D., oprócz wymiaru prawnokarnego, stanowi oczywiście naruszenie dobra osobistego klientki poradni, jakim jest jej cześć. W związku z tym pani A. przysługujące roszczenie o zaniechanie wyrażania przez panią D. dyskredytujących ją opinii. Nadto może ona żądać od osoby naruszającej jej cześć zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny²³.

Przekazanie opinii i prośba o dalszą pomoc

W trakcie powtórnego spotkania z klientką przedłożono jej opinię i omówiono poszczególne jej elementy. Jako że była to moja pierwsza sprawa w poradni, reakcja pani A. była dla mnie bardzo ważna. Klientka spokojnie wysłuchała najważniejszych punktów opinii i poinformowała, że sugerowane rozwiązanie w postaci czynnego żalu wydaje jej się najlepsze. W związku z tym zwróciła się do poradni z prośbą o sporządzenie stosownego pisma do urzędu skarbowego. Poza tym, z uwagi na nieporozumienia z sąsiadami wynikłe z powodu plotek rozsiewanych przez panią D., klientka postanowiła sprzedać nabyte niedawno mieszkanie. Efektem tej decyzji była kolejna prośba, by przedstawić konsekwencje podatkowe planowanej transakcji. Tym razem opis sprawy, a w szczególności prośba o sporządzenie wzoru pisma do urzędu skarbowego oraz przedstawienie konsekwencji podatkowych planowanej transakcji stanowiły bezpośrednią przesłankę do przydzielenia sprawy sekcji prawa finansowego.

Jednak poradnia prawna działająca przy naszym wydziale przewiduje zasadę, że jeśli dotychczasowy klient zwróci się z prośbą o nową opinię, która dotyczy prowadzonej już poprzednio sprawy, to opinię taką powinien – w miarę możliwości – sporządzić student, który już zajmował się sprawą danego klienta.

Zastrzeżenie to ma wymiar i praktyczny, i psychologiczny. W pierwszym aspekcie pozwala na zaoszczędzenie czasu zarówno klienta, który oczekuje na jak najszybsze wydanie opinii, jak i studenta, który nie musi od nowa wdrażać się w sprawę, a często także umawiać się na dodatkowe spotkanie poświęcone rozpoznaniu stanu faktycznego. Po prostu może od razu przystąpić do sporządzenia opinii. W aspekcie psychologicznym praktyka ta zaoszczędza klientowi wysiłku emocjonalnego związanego z powtórnym przedstawianiem nieznanego sobie faktów, które niejednokrotnie stawiają go w niekorzystnym świetle. Właśnie z tych powodów, mimo że jestem członkiem sekcji prawa cywilnego, zostałem wytypowany do dalszego prowadzenia tej sprawy, tzn. do sporządzenia drugiej opinii, tym razem ściśle podatkowej.

Druga opinia

Pani A. otrzymała tym razem wzór pisma do urzędu skarbowego. Poinformowano ją również, że zawiadomienie dotyczące czynnego żalu może być złożone zarówno pisemnie, jak i ustnie do protokołu²⁴. Przedstawiono także konsekwencje prawno-podatkowe planowanej transakcji. Odpłatne zbycie nieruchomości stanowi źródło przychodu, a przychodem w omawianej sprawie będzie kwota uzyskana

¹² Por. art. 58 § 3 KC.

¹³ Por. orz. SN z 8.2.1978 r., II CR 1/78, niepubl.

¹⁴ Por. wyr. NSA z 29.5.2002 r., III SA 2602/00, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/7C00EE44B7>, stan na: 16.12.2011 r.

¹⁵ Por. art. 87 KC.

¹⁶ Por. art. 88 KC.

¹⁷ Por. art. 190a § 1 KK.

¹⁸ Por. art. 216 § 1 KK.

¹⁹ Co prawda z opisu sprawy przedstawionego przez klientkę poradni nie wynikało, że jej zachowanie było zgodne z dyspozycją art. 216 § 3 KK, jednak z uwagi na to, że klienci poradni dosyć często starają się przedstawić w jak najkorzystniejszym świetle, postanowiono zamieścić ostrzeżenie wynikające z treści tego przepisu.

²⁰ Por. art. 212 § 1 KK.

²¹ Por. art. 59 § 1 KPK.

²² Por. art. 487 w zw. z art. 119 § 1 PKP.

²³ Por. art. 23 w zw. z art. 24 § 1 KC.

²⁴ Por. art. 16 § 4 KKS.

w wyniku sprzedaży mieszkania²⁵. Podstawą opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych jest dochód stanowiący dodatnią różnicę między przychodem a kosztami jego uzyskania. Kosztami uzyskania przychodu w niniejszej sprawie będą:

- 】 kwota, jaką pani A. zapłaciła za mieszkanie,
- 】 udokumentowane nakłady poczynione w czasie posiadania mieszkania przez właścicielkę, które zwiększyły jego wartość, oraz
- 】 koszty transakcji²⁶.

Jeżeli więc mieszkanie zostanie sprzedane za tę samą kwotę, jaką zapłaciła pani A., kupując je, to dochód będzie równy zero, tym samym nie zapłaci ona podatku. Jeżeli natomiast mieszkanie zostanie sprzedane za cenę wyższą, niż ta, za którą zostało nabyte, to podstawą opodatkowania stanowić będzie różnica między ceną zapłaconą powiększoną o koszty uzyskania przychodu a kwotą uzyskaną. Podatek dochodowy od osób fizycznych wyniesie wówczas 19% wspomnianej różnicy²⁷.

Omówiony skutek podatkowy wystąpi wówczas, gdy mieszkanie zakupione 8.9.2011 r. zostanie zbyte przed upływem 5 lat od końca roku, w którym zostało nabyte. Jeżeli natomiast zostanie zbyte po upływie tego terminu, a więc nie wcześniej niż 1.1.2017 r., to dochód ten nie zostanie obciążony podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

Niezależnie od powyższego podatnik może skorzystać ze zwolnienia od podatku, gdy w okresie nieprzekraczającym 2 lat dochód ze sprzedaży zostanie przeznaczony na własne cele mieszkaniowe, również poza terytorium Polski, w tym w państwie członkowskim Unii Europejskiej oraz innym państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub Konfederacji Szwajcarskiej²⁸.

Zeznanie dotyczące sprzedaży nieruchomości nabytej 8.9.2011 r. należy złożyć w formie deklaracji PIT-39 do 30 kwietnia roku następującego po roku podatkowym, w którym mieszkanie zostanie sprzedane. Dochód zwolniony od podatku wylicza się wg wzoru²⁹:

dochód ze sprzedaży X wydatki na nowe cele mieszkaniowe (poniesione w ciągu 2 lat)

= dochód wolny od podatku.

Obliczoną w ten sposób kwotę dochodu zwolnionego należy wpisać w pozycji nr 26.

Wpływ interdyscyplinarnej sprawy na sposób funkcjonowania poradni podzielonej na sekcje

Jak łatwo zauważyć, zarówno z opisu stanu faktycznego, jak i opinii, przedstawiona sprawa ma charakter nie tylko cywilny, ale także podatkowy i karny. Niewątpliwie źródłem sporu obu

pań były okoliczności towarzyszące zawarciu cywilnoprawnej umowy sprzedaży nieruchomości. Stanowiły one jednak znamiona wykroczenia skarbowego z powodu zaniżenia podstawy opodatkowania w podatku od czynności cywilnoprawnych (aspekt karnoskarbowy i podatkowy), a późniejsze zachowanie pani D. wypełniało znamiona trzech czynów zabronionych opisanych w KK (aspekt karny).

Wpływ interdyscyplinarnej sprawy na postrzeganie prawa przez studenta – zakończenie

Sporządzenie pierwszej opinii wymagało wyjścia poza ramy sekcji prawa cywilnego, do której należą, i nawiązania współpracy z sekcją prawa finansowego oraz z katedrą prawa karnego naszego wydziału.

Jak wynika z kolejnej opinii, druga sprawa, jaką prowadziłem, całkowicie wchodziła w zakres działań sekcji prawa finansowego, co oznaczało kolejne wyjście poza ramy prawa cywilnego i podtrzymanie współpracy ze wspomnianą sekcją.

Prowadzenie dwóch pierwszych spraw było dla mnie dużym wyzwaniem. Zmusiły mnie do wyjścia poza ramy Kodeksu cywilnego i ustaw okołokodeksowych, które miały stanowić mój główny warsztat pracy jako członka sekcji prawa cywilnego, i do zagłębienia się w KK, KPK, KKS oraz przepisy prawa podatkowego, a w szczególności: Ordynacji podatkowej, ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych i ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych. Było to cenne doświadczenie, które pozwoliło mi na odświeżenie wiedzy ze wspomnianych dziedzin prawa. To także ważna lekcja, że choć na studiach prawo cywilne, prawo karne, prawo karne skarbowe, postępowanie karne i prawo finansowe to oddzielne przedmioty, to w praktyce mogą stanowić nieodłączną całość. Praca nad powierzonymi sprawami dała mi możliwość spojrzeć na te dziedziny prawa jako na jeden wielki system, którego poszczególne elementy są ze sobą mocno powiązane. Takie całościowe postrzeganie prawa niewątpliwie okaże się niezwykle przydatne w przyszłej pracy prawnika, niezależnie od obranej ścieżki kariery. Również spotkania z klientką były doskonałą okazją do doskonalenia relacji z ludźmi, którzy oczekują pomocy. ■

²⁵ Por. art. 10 ust. 1 pkt. 8 lit. a w zw. z art. 19 ust. 1 ustawy z 26.7.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jedn.: Dz.U. z 2010 r. Nr 51, poz. 307 ze zm., dalej jako: PODOFizU.

²⁶ Por. art. 22 ust. 1 i 6c PODOFizU.

²⁷ Por. art. 30e ust. 1 i 2 PODOFizU.

²⁸ Por. art. 21 ust. 1 pkt 131 PODOFizU.

²⁹ Za: http://www.skłodowscy.pl/strona.php/217_podatek_od_sprzedazy_nieruchomosci.html, stan na: 10.12.2011 r.

W poprzednim numerze EP:

- 】 Dodatek – Postępowanie karne – skrypt – dr *Ewa Kowalewska-Borys*
- 】 Temat miesiąca – Zamach na swobodę umów czy lepsze zabezpieczenie interesów klientów? – dr *Bartłomiej Gliniecki*
- 】 Ograniczenie swobody przepływu kapitału – dr *Ewa Skibińska*
- 】 O zastosowaniach ekonomicznej analizy prawa. Asymetria informacji – *Jarostaw Bętdowski, Jarostaw Kantorowicz*
- 】 Status notariusza w polskim porządku prawnym – *Małgorzata Kowalewska*
- 】 Skarga konstytucyjna – dr *Artur Bitgorajski*
- 】 Zasada pierwszeństwa prawa unijnego a zgodność przepisów prawa UE z polskim prawem w kontekście rozporządzenia nr 1896/2006 – dr *Agata Harast*
- 】 Postępowanie cywilne – pytania na aplikacje – *Justyna Stanisławska*
- 】 Witold Gombrowicz – leń na wydziale prawa – dr *Maciej Jońca*

Simulation of a trial as a modern educational method in law studies and its usefulness to Clinical Legal Education

Dr Wojciech Dziedziak*, Tomasz Mikociak**

Active educational methods are ever more often used in the Clinical Legal Education. One of these methods is simulation of a trial. On May 25th, 2011, students of Faculty of Law and Administration of the Maria Curie-Skłodowska University presented the course of a civil trial. Its subject was a case of emptying a (residential) flat after death of a homosexual partner. The aim of this article is to summarize the usefulness of simulation of a trial in the practical legal education. Advantages and benefits of using the method are mentioned herein. Considering all pros and cons of the stimulation, the method seems to be the most effective way of acquiring the specialist knowledge and professional skills.

Symulacja rozprawy sądowej jako nowoczesna metoda edukacyjna na studiach prawniczych i jej przydatność dla nauczania klinicznego

25.5.2011 r. na WPIA Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, w Auli Uniwersyteckiej, odbyła się pierwsza zorganizowana przez studentów Uniwersyteckiej Studenckiej Poradni Prawnej przy WPIA UMCS symulacja rozprawy sądowej. Cel przedsięwzięcia był zbieżny z podstawowym założeniem klinicznego nauczania prawa, realizowanym przez studenckie poradnie prawne, jakim jest nauka prawa poprzez praktykę (cel edukacyjny). Drugim komplementarnym celem działania poradni – co należy podkreślić – jest nieodpłatne świadczenie pomocy prawnej osobom ubogim (cel charytatywny). Tak więc zdobywanie i umacnianie wiedzy pozostaje w ramach edukacji klinicznej w służbie człowiekowi.

W symulacji rozprawy sądowej wzięło udział kilkunastu studentów poradni, którzy dobrowolnie zgłosili chęć uczestniczenia w projekcie. Praca nad prezentacją trwała ponad trzy miesiące. Przygotowana przez poradnię symulacja spotkała się z dużym zainteresowaniem pracowników wydziału oraz studentów.

W głębi sędziowie orzekający, tj. studenci biorący udział w symulacji rozprawy z zakresu prawa cywilnego, która odbyła się na WPIA UMCS.

Wprowadzenie

Inscenizację poprzedziły wystąpienia przedstawicieli poradni. Opiekun poradni dr Wojciech Dziedziak, nawiązując do idei sprawiedliwości i słuszności, już na wstępie podkreślił, że symulacja powinna zakończyć się wydaniem słusznego rozstrzygnięcia. Przypomniał słynną, sformułowaną niemal dwa tysiące lat temu przez *Celsusa* sentencję: *ius est ars boni et aequi* – **prawo jest sztuką dobra i słuszności** (sztuką tworzenia i stosowania tego co dobre i słuszne). Zaznaczył, że sformułowanie to utrwalił *Ulpian*, nazywając definicją prawa. Wspomniana słynna paremia wyraża ścisły związek prawa i moralności, uniwersalną syntezę prawa i moralności. Warto też przypomnieć, że w III w. prawnik rzymski *Paulus* stwierdził: *In omnibus quidem, maxime*

* Autor jest adiunktem w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, opiekun Uniwersyteckiej Studenckiej Poradni Prawnej przy WPIA UMCS.

**Asystent w sekcji prawa pracy USPP przy WPIA UMCS, student V roku prawa.

tamen in iure aequitas spectanda est (**We wszystkim, szczególnie jednak w prawie, należy mieć na względzie słusność**).

Opiekun poradni w wystąpieniu zaakcentował, że idea słusności wciąż jest aktualna. Podkreślił, że słusność właściwie pojmowana sprzeciwia się relatywizmowi prawodawczemu, co zasadniczo dotyczy także aktów wykładni i stosowania prawa. Słusność określa granice prawa i nie można jej wypełnić dowolną treścią.

Następnie głos zabrał asystent w sekcji prawa pracy *Arkadiusz Sadza*, który podkreślając doniosłość i złożoność problemu będącego przedmiotem sprawy, stwierdził, że do jego rozwiązania konieczne było nie tylko umiejętne zastosowanie przepisów materialnego i procesowego prawa cywilnego, ale również norm prawa konstytucyjnego i międzynarodowego.

Przedmiot symulacji

Tematyka symulacji była samodzielną decyzją studentów poradni, którzy opracowali stan faktyczny.

Na pierwszym planie pełnomocnik strony powodowej. Na drugim planie sąd wraz z protokołanem.

Przedmiotem rozprawy była **kwestia wstępowania w stosunek najmu po zmarłym partnerze homoseksualnym**, wywołująca ostatnio wiele kontrowersji. Wybrana problematyka wydała się organizatorom interesująca z kilku powodów. Obejmowała istotny społecznie, a także prawnie problem związków jedнопłciowych i ewentualnej możliwości stosowania do tego rodzaju związków przepisów prawnych dotyczących konkubinatu. Ponadto ze względu na cele realizowane przez poradnię prawne postanowiono wybrać sprawę, która oprócz zagadnień prawnych dotyczyłaby szerszej problematyki obejmującej swym zakresem problemy moralne, obyczajowe, normy etyczne i kulturowe. W przedstawionej sprawie należało także wziąć pod uwagę unormowania międzynarodowe, którymi Polska jest związana w związku z członkostwem w organizacjach międzynarodowych. Ta wieloaspektowość stanu faktycznego, który miał być przedmiotem rozstrzygnięcia, zdaniem organizatorów miała przyczynić się do ukazania bardzo interesującego i złożonego procesu cywilnego. Ze względu na to, że przeważającą liczbę spraw w poradni prawnej UMCS stanowią sprawy z zakresu prawa cywilnego i pewne ukierunkowanie na tego typu specjalizację, postanowiono wybrać właśnie zagadnienie cywilnoprawne łączące także aspekty natury konstytucyjnoprawnej i międzynarodowej. W celu ukazania całego modelowego przebiegu procesu cywilnego, od wniesienia pozwu do merytorycznego rozstrzygnięcia sądu, uznano, że sprawa będzie

rozstrzygana przed sądem I instancji. Niewykluczone jednak, że w przyszłości studenci poradni prawnej UMCS podejmą jeszcze tę problematykę i być może doczeka się ona kontynuacji przed sądem odwoławczym (ang. *moot court*), a może również przed SN. Inscenizacja rozprawy sądowej została poprzedzona licznymi pracami przygotowawczymi. Uczestnicy przygotowywali się pod merytoryczną opieką pracowników naukowo-dydaktycznych, będących jednocześnie przedstawicielami praktyki. Zapoznawali oni studentów z podstawowymi czynnościami związanymi z przeprowadzeniem rozprawy, ponadto służyli swoją pomocą w zakresie sztuki argumentacji i umiejętności formułowania myśli, a także sztuki oratorskiej.

Stronę powodową w symulacji procesu stanowiła gmina, która wytoczyła przeciwko osobie homoseksualnej powództwo o opróżnienie lokalu mieszkalnego w trybie art. 222 § 1 KC. Powiększony (z uwagi na precedensowy charakter sprawy) trzyosobowy skład orzekający prowadził postępowanie dowodowe, w tym przesłuchiwał świadków, przeprowadzał dowody z dokumentów, stosował kary porządkowe oraz wysłuchał końcowych stanowisk stron. Po zamknięciu rozprawy sędziowie udali się na naradę, a na sali odbyła się bardzo interesująca dyskusja na temat możliwych rozstrzygnięć sądu.

Po prawej stronie pełnomocnik pozwanej.

Gdy sąd powrócił na salę, po zakończeniu narady i głosowania nad wyrokiem, **przewodniczący składu orzekającego odczytał treść wyroku oraz podał ustne motywy rozstrzygnięcia**. Pozwana została zobligowana do opróżnienia i wydania gminie lokalu mieszkalnego bez prawa do otrzymania lokalu socjalnego. Sąd, powołując się na utrwaloną linię orzecznictwa SN i poglądy doktryny, podkreślił, że relacji pomiędzy osobami tej samej płci nie można nazwać faktycznym pozostawianiem we wspólnym pożyciu, o którym mowa w art. 691 § 1 KC. Nie można zatem relacji takiej nazwać konkubinatem. Wspólne pożycie jest określeniem, którego używa się w polskim ustawodawstwie w znaczeniu pożycia małżeńskiego i pozostawiania w takich relacjach jak małżonkowie.

Niezależnie od tego zasadniczego aspektu prawnego, przechodząc do oceny dowodów, przewodniczący podkreślił, że nawet gdyby przyjąć, iż jakiś rodzaj więzi pomiędzy pozwaną a zmarłą najemcą lokalu się wytworzył – i gdyby hipotetycznie tylko rozważyć inną sytuację, a mianowicie, że związki osób tej samej płci mogą być konkubinatem – to i tak zeznania świadków w tej sprawie nie pozostawiły wątpliwości, że więź ta nie miała cech trwałości. Nadto po przeprowadzeniu wszystkich dowodów okazało się, że w przedmiotowym lokalu pozwana nie zamieszkiwała stale, w związku z czym nie została zrealizowana kolejna przesłanka z art. 691 § 2 KC, tj. stałe zamieszkiwanie w lokalu z najemcą do chwili jego śmierci.

Co więcej, sąd uznał, że wyprowadzenie z Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności normy tworzącej konkubinaty jedнопłciowy byłoby równoznaczne

z osłabieniem, a nawet ze złamaniem konstytucyjnej zasady ochrony i opieki małżeństwa i rodziny (art. 18 Konstytucji RP). Zwrócono także uwagę na ratyfikowane przez Polskę przepisy Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 23), których wykładnia prowadzi do wniosku, że małżeństwo i jego substytut – konkubinaty – odnosić można jedynie do związku osób różnej płci.

Studenci biorący udział w symulacji sądowej.

Dr hab. A. Jakubecki prof. nadzw., prodziekan WPIA UMCS, opiekun sekcji prawa cywilnego USPP przy WPIA UMCS, podsumowuje symulację i dziękuje za jej zorganizowanie.

Symulacja a inne nowoczesne metody nauczania prawa

W edukacji prawniczej w coraz szerszym zakresie przywiązujemy się wagę do tzw. aktywnych metod nauczania. Nastawione są one na zdobywanie wiedzy przez doświadczenie, działanie i współpracę. W psychologii podkreśla się, że aktywne metody nauczania powinny być wykorzystywane zwłaszcza w szkolnictwie wyższym. Osoby dorosłe, a więc przede wszystkim studenci, reagują bowiem na nauczanie, które ma charakter aktywny i doświadczalny, opierający się na przykładach.

Nowoczesne metody nauczania rozwijają ponadto wiele umiejętności przydatnych w życiu codziennym, a co za tym idzie – także w życiu zawodowym. Tylko przykładowo wskazać można na: kształtowanie zdolności analitycznego i krytycznego myślenia, odpowiedniego wyciągania wniosków, łączenia zdarzeń i faktów w związku przyczynowo-skutkowe, umiejętność właściwego zachowania się w nowej sytuacji, dyskusowania i komunikatywności, pracy w grupie oraz kreatywności. Posiadanie wyżej wymienionych umiejętności niezbędne jest przy wykonywaniu zawodów prawniczych.

W literaturze występuje wiele definicji i klasyfikacji omawianych metod. Do najczęściej spotykanych zalicza się dyskusję. Jej celem jest kształtowanie zdolności wzajemnego słuchania, formułowania argumentów, stawiania tez, prezentowania swojego stanowiska. Dyskusja może być przeprowadzona w formie debaty panelowej, debaty oksfordzkiej, dyskusji punktowanej. Następną grupą metod, określaną mianem ekspresji i impresji, ukierunkowana jest na kształtowanie empatii, rozumienie motywów różnych zachowań, doskonalenie umiejętności komunikacyjnych (odgrywanie scenek, przeprowadzanie wywiadów, symulacja). Wskazać należy również na metody skupiające się na kształtowaniu zdolności analizowania i rozwiązywania problemów oraz wyszukiwania i formułowania odpowiednich argumentów. W tej grupie znajdują się burza mózgów, analiza SWOT, drzewo decyzyjne. Wyróżnić można także metody nastawione na naukę współdziałania w grupie, kształtowanie poczucia odpowiedzialności, doskonalenie umiejętności komunikacyjnych (np. kula śnieżna), jak również metody skupiające się na kształtowaniu umiejętności zapamiętywania, interpretacji tekstów, wzbogacania słownictwa (mapy myśli, mapy skojarzeń)¹.

Metody aktywizujące opierają się więc na założeniu, że im większe przesunięcie ciężaru nauczania z pracownika naukowo-dydaktycznego na studentów, tym edukacja jest skuteczniejsza. Rola wykładowcy ogranicza się do obserwacji i koordynowania. Należy zwrócić uwagę, że prowadzenie zajęć aktywnymi metodami nauczania wymaga zarówno od prowadzącego, jak i studentów dużego nakładu pracy, poza tym metody te mogą być wykorzystywane przy przeprowadzaniu zajęć w grupach o niewielkiej liczbie osób.

W nauczaniu prawa z wymienionych metod wykorzystywane powinny być przede wszystkim: metoda przypadku, dyskusji, analizy SWOT, otwartego ucha, debata za i przeciw oraz symulacja, zwłaszcza symulacja rozpraw sądowych². Naszym zdaniem symulacja jest najbardziej przydatną metodą praktycznego nauczania prawa, gdyż wymaga największego zaangażowania studentów. Zapewnia również uczestnikom to, czego żadna inna metoda zapewnić nie może, czyli możliwość doświadczenia niejako na sobie skutków określonego postępowania i samodzielnego podejmowania decyzji.

Znaczenie symulacji dla edukacji klinicznej

Po krótkim przedstawieniu charakterystyki aktywnych metod nauczania oraz szkicowym zarysowaniu przebiegu symulacji rozprawy sądowej należy podkreślić, że jest ona jedną z najbardziej nowoczesnych metod nauczania prawa. Jest też najpełniejszą metodą praktycznego zdobywania wiedzy oraz umiejętności zawodowych.

Jej skuteczność potwierdzają wyniki badań. Średni wskaźnik zapamiętywanych informacji w trakcie typowego wykładu wynosi jedynie 5%, podczas gdy dzięki działaniu w praktyce oraz dyskusji w grupie wzrasta do 75%, a przy bezpośrednim wykorzystaniu zdobytej wiedzy może on wzrosnąć aż do 90%³. Przydatność edukacyjna symulacji rozprawy sądowej jest ogromna, gdyż łączy ona w sobie najbardziej efektywne

¹ Szerzej A. Klimowicz, *Metody nauczania w pracy z dorosłymi*, [w:] *Poradnik edukatora*, pod red. M. Owczarż, Warszawa 2005, s. 189–209.

² O aktywnych metodach nauczania prawa, por. *Studencka poradnia prawna. Podręcznik dla opiekunów*, pod red. B. Namysłowskiej-Gabrysiak, Warszawa 2009, s. 14–32; M. Ustaborowicz, *Aktywne metody nauczania w klinikach prawa*, *Klinika* 2011, Nr 11, s. 11–14.

³ Chodzi o tzw. piramidę uczenia się zwaną także stożkiem Dale'a, od *Edgara Dale'a*, badacza, który w tej formie zaprezentował wyniki badań dotyczących przyswajania wiedzy. Szerzej *Studencka poradnia...*, *op. cit.*, pod red. B. Namysłowskiej-Gabrysiak, Warszawa 2009, s. 17–18.

metody interaktywne – pracę w grupie, praktykę, działanie oraz natychmiastowe wykorzystanie zdobytej wiedzy⁴. A ponadto pozwala na kumulatywne zastosowanie innych metod.

Trzeba zaznaczyć, że **symulacja rozprawy sądowej może być zorganizowana w formie przygotowanej inscenizacji rozprawy, jak również w formie konkursowej, kiedy studenci nie spotykają się wcześniej i nie znają swoich ról**. Ciekawym pomysłem może być połączenie symulacji z inną aktywną metodą nauczania, jaką jest przedstawienie (scenka). W tym przypadku przedstawienie obrazowałoby stan faktyczny, który później byłby przedmiotem symulacji rozprawy sądowej.

Symulacja niezależnie od formy jej przeprowadzenia (tj. inscenizacji rozprawy bądź formy konkursowej), od tego, czy jest to symulacja rozprawy przed sądem I instancji (ang. *mock trial*), czy sądem odwoławczym (ang. *moot court*), uczy twórczego poszukiwania rozwiązań i zastosowania wiedzy teoretycznej w praktyce⁵. Oczywiście dotyczy to również symulacji przed TK czy też ETPCz.

Studiowanie prawa powinno polegać nie tylko na zapamiętywaniu przepisów prawnych bez jakiegokolwiek przełożenia na praktykę, ale również na poznaniu i przyswojeniu trwałych wartości, zasad prawa, konstrukcji prawnych i poznawaniu rozwiązań praktycznych. Symulacja może kształtować umiejętność dostrzegania wartości tkwiących za literą prawa (ukrytych poza znaczeniem słów). Można bowiem poszukiwać sensu prawa poza językowym brzmieniem przepisu; są to istotne zagadnienia aksjologii prawa. Wydaje się, że symulacja rozprawy sądowej może się przyczyniać także do kształtowania etyki myślenia, etyki myślenia prawniczego – która nie dba tylko o literalne brzmienie i logiczną, formalną poprawność, ale włącza czynności umysłu w aksjologiczną przestrzeń, w aksjologiczny wymiar prawa.

Studenci poprzez symulacje mają możliwość dotknięcia profesji, podejmują czynności quasi-orzecznicze i mogą pełniej uświadomić sobie ciężar odpowiedzialności związany z procedowaniem i aktami sądowego stosowania prawa.

Uczenie poprzez symulację jest dynamiczne i sprawia, że studenci biorący w niej udział mają okazję nabywać wiele umiejętności – między innymi interpretacji prawa *in concreto*, rozumowania, sztuki argumentacji i formułowania sądów, taktyki działania w konkretnej sprawie.

Symulacja jest nauką procedury sądowej. Właśnie ta metoda nauczania staje się źródłem wiedzy na temat niuansów proceduralnych – studenci mogą np. zapoznać się ze sposobem prowadzenia sporu sądowego, wyszukiwania odpowiednich argumentów w sporze, a także ze sposobami zachowań uczestników postępowania⁶.

Cel edukacyjny przeprowadzania symulacji realizuje się także poprzez ułatwienie biorącym w niej udział przyswojenia standardów rzetelnego i sprawiedliwego procesu sądowego (np. bezstronność sądu, równość stron). Ta metoda nauczania uwyraźnia, że stosowanie prawa nie jest czynnością mechaniczną, nie jest prostą operacją sylogistyczną. Symulacja stanowi również świetny egzamin z zakresu niedających się uniknąć podczas wykonywania zawodu prawniczego wystąpień publicznych, stwarza możliwość realnego sprawdzenia umiejętności retorycznych i oratorskich. Może też uczyć panowania nad stresem pojawiającym się w czasie publicznych wystąpień, może zatem

być pomocna w radzeniu sobie z treścią mogącą się pojawiać u młodych adeptów prawa.

Nadto organizacja symulacji wspiera niewątpliwie aktywność studencką, wymaga bowiem szeregu czynności, które muszą być wykonane przy zaangażowaniu studentów poradni. Symulacja uczy biorących w niej udział studentów sztuki współdziałania i współpracy dla dobra zespołu w celu osiągnięcia wspólnego sukcesu. Uczy też rzetelności i poczucia odpowiedzialności za realizowane przedsięwzięcie zespołowe (już choćby próby przygotowawcze do prezentacji wymagają pewnej dyscypliny).

Trzeba też zaznaczyć, że przeprowadzanie symulacji poprzez taki, a nie inny wybór jej przedmiotu, jej tematyki daje możliwość uwrażliwienia na wartości, a tym samym przyczyniać się może do kształtowania wrażliwości społecznej. Nasuwa się też refleksja, że symulacja rozprawy sądowej może prowadzić do postrzegania i rozumienia prawa jako *ius* (w sensie jego sprawiedliwości i słuszności).

Rozważając kwestię upowszechnienia tej metody nauczania prawa, trzeba zaznaczyć, że coraz większym doświadczeniem w zakresie przygotowania symulacji rozpraw mogą się pochwalic kliniki prawa w Polsce. Symulacje prowadzone są przez poradnie działające w Warszawie, Krakowie czy Białymstoku⁷, również klinika w Łodzi je przeprowadza⁸.

Także UPP przy WPIA UMCS zdecydowała się udzielić studentom tej jakże przydatnej lekcji prawa w praktyce. Przygotowana przez poradnię symulacja spotkała się z bardzo pozytywnym odbiorem zainteresowanych obserwatorów, czego wyrazem były m.in. gromkie brawa publiczności.

Mając na względzie duże zainteresowanie studentów i wykładowców, jak również wymienione wyżej korzyści płynące z jej przygotowania podjęto decyzję o zorganizowaniu nowej symulacji w roku akademickim 2011/2012.

Podsumowanie

Na zakończenie rozważań należy zaznaczyć, że program klinicznego nauczania prawa oraz organizacja i prowadzenie symulacji rozpraw sądowych – to kształcenie praktyczne, edukacja praktyczna. I chyba warto podkreślić, że edukacja to termin wywodzący się z języka łacińskiego i w jednym z podstawowych znaczeń oznacza „podnoszenie wzwyż”⁹. Zatem program przeprowadzania symulacji rozpraw sądowych, który włączony winien być na stałe do procesów kształcenia klinicznego, w jakimś stopniu przyczynia się także do wypełnienia treścią znaczenia słowa „edukacja”.

⁴ Por. Ł. Bojarski, B. Namysłowska-Gabrysiak, *Symulacja rozpraw sądowych jako metoda edukacyjna*, Warszawa 2008, s. 3.

⁵ Na temat metodologii przeprowadzania symulacji w klinikach prawa por. *ibidem*, s. 19–28.

⁶ Por. U. Kalata-Gryko, M. Kukło, *Symulacja rozprawy sądowej jako źródło praktyki studentów w klinikach*, *Klinika* 2006, Nr 1, s. 10–12.

⁷ Por. Ł. Bojarski, B. Namysłowska-Gabrysiak, *Symulacja...*, *op. cit.*, s. 5.

⁸ Doświadczenia kliniki w Łodzi związane z przeprowadzeniem symulacji zaowocowały w roku akademickim 2009/2010 uruchomieniem nowego projektu edukacyjnego pod nazwą „Grupa sądowa”. Szerzej na ten temat M. Wysoczyńska, *Sposób organizacji pracy tzw. grupy sądowej z zakresu prawa karnego z perspektywy doświadczeń Studenckiego Punktu Informacji Prawnej „Kliniki Prawa – Kliniki Praw Dziecka” WPIA UŁ*, *Klinika* 2011, Nr 11, s. 8–10.

⁹ Łac. *educatio*; od *educere*. Por. *Edukacja*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, Lublin 2002, t. 3, s. 14. Por. także *Słownik łacińsko-polski*, pod red. M. Plezi, t. II, Warszawa 2007, s. 280–281.

Zapraszamy na nowy portal EP
www.edukacjaprawnicza.pl

Clinical Legal Education in Belarus and Polish support for this movement

Katarzyna Furman-Łajszczak*, Yulia Kvatschik**

International cooperation is very important in the time of globalization process. Legal Clinic Education should not be treated as an exception from that process. However, Belarus and Poland are neighbors countries, we do not know much about each other Clinical Legal Education system. Authors of this article refer the story of creation and functioning of the Belarusian legal clinics and the contribution of the Polish Legal Clinics Foundation in the organizational development of the clinical movement in Belarus in the 2011 year.

Last 2011 year was a year in which Belarus Legal Clinic Movement discovered European Experience in Legal Clinic Education. Having a project with Polish Legal Clinics Foundation, Belarus specialists visited Legal Clinics, based in Warsaw, Krakow, Bialystok and Lublin and found out a lot of facts about Polish Legal Clinic Education System. At the same time nothing is known about Belarus Clinical Movement. It is time to discuss the history and current situation of the movement in Belarus, describe the activities of the legal education environment members, the characteristic of each clinic, based in different Belarusian cities. Article is divided into sections – the first and the second sections contain all the information about the past and current situation of Clinical Legal Education in Belarus, the third section describes specific of work of Belarusian Clinics, the fourth one refers the project conducted in 2011 by Polish Legal Clinics Foundations, the last section is a summary of the article.

History of Belarus Legal Clinical Movement

On 11–12 November 2011 FUPP's representatives made a final visit to Belarus legal clinics, and took part at the round table: „Legal Clinic Education in Belarus: Experience and Perspectives”. During the long and inspiring discussions there was born an idea to write an article which will present informations about Legal Clinics in Belarus and discuss results of the Polish and Belarus cooperation in the field of Clinical Legal Education.

In 1991, after being a part of Soviet Union, the Republic of Belarus has become independent. However, the system of higher education is still very traditional and pays more attention to a theoretical courses, rather than to practical training of the students. The higher legal education in Belarus can be described mostly as non-practice-oriented. The problem of the lack of practical training skills of law students is being solved successfully for the last 15 years: by implementation of legal clinics idea into the processes of legal education.

Belarus Legal Clinic (LC) is a course y program for law students which consists of legal instruction (enlightenment) and consultation of socially unprotected people under a supervision of professors at law faculties of the universities.

Legal clinics in Belarus work only at Higher Schools/Universities. Under the Belarusian law it would be very hard or even impossible to create an NGO, based on LC idea.

The history of LC education in Belarus can be divided into two periods: before 2002 and after 2002.

In 2002 there appeared a legislative background for Legal Clinic Education in Belarus. The beginning was given by the Order of the President of the Republic of Belarus of 21/01/2002 (№ 15/133-93 II 4669) and in pursuance of the Order of the

Council of Ministers of the Republic of Belarus of 24/01/2002 (№ 15/102-22) on the base of Recommendation Letter of the Ministry of Education of the Republic of Belarus of 07/02/2002, (№ 21-04/68) „On establishment of public inquiry offices at law faculties of universities”. Those official documents have become an stimulus for creation of the big number of legal clinics operating nowadays in Belarus.

Before 2002, 4 legal clinics were **created**: at European Humanity University (EHU), Belarusian State University (BSU), Belarus Institute of Law (BIL) and Street Law Clinic at Yanka Kupala State University of Grodno. There is a need to shortly describe each of them, because the reasons for setting up LCs were different. For the first time the idea of legal clinic education was implemented at the Law Faculty of European Humanity University (EHU) on 1998 during the project „Legal Advising for Women”. It was an experiment under a title „Center for Legal Help”. At that time the dean of the Law Faculty of EHU – *Alla Sokolova* – went on a business trip to the USA, where she got acquainted with an idea of Legal Clinic at local Law Faculty. She was impressed by such an idea. Implementing the best teaching experience in Belarus – setting-up of the first Legal Clinic in Belarus – was a difficult task. There was a lot of criticism from the professional lawyers during the first steps to legal clinic of EHU. Nevertheless, the project „Legal Clinic of EHU” was realized and became a classical „common law clinic”. At the LC of EHU 4th year students studied and worked (it is a 5-year

* Lawyer, assistant in the Legal Clinic, Coordinator of Damage Reduction Section 2011/2012, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw.

**Lawyer, head of the Legal Clinic, Belarusian State Economic University (Minsk), Assistant of Professor at Law Faculty, Belarusian State Economic University.

Polish Experts at Law Faculty Belarus State University – 12 Nov. 2011. (Minsk, Belarus).

system of legal Education in Belarus) under the supervision of advocates for people with a low income. However, this clinic is not working anymore, because EHU has closed down in 2004. A year later, at the beginning of 1999, the first Street Law Clinic has been established at the Law Faculty of Yanka Kupala State University of Grodno, and is working till now. In three years (in 2002) a classical Legal Clinic was added to study process of law students at this University.

Legal Clinic of Belarusian State University (BSU) was established in December 2000 under a project in cooperation with the UN Refugee Agency in Belarus. A group of most active students of Law Faculty did a great inspired job to establish Legal Clinic of BSU. Since August 2003 Legal Clinic of BSU was incorporated into the Law Faculty of BSU as a university unit titled „Academic laboratory „Legal Clinic“.

Study and practice laboratory „Legal Clinic“ at Belarus Institute of Law (BIL) was established by its students on 17.9.2000. From February 2001 it was incorporated into the Institute organization. From the very first moment the BIL LC included two aspects: free legal help for socially unprotected people and practical education for future lawyers. At that time the BIL LC held several projects: 2001–2002 – „Children’s rights“; 2002–2003 – „Women in crisis: protecting human rights“; 2004–2005 „Consultation on International Private Law“, „Legal help to young people“. Nowadays the BIL LC deals with Street Law Program and Classical LC Program. All the 9 other Legal Clinics at Belarus were established after 2002 by the Universities themselves.

A group of Belarus LC experts at LC of Warsaw University with Elżbieta Pawlak – Head of the LC Office – 28 Oct. 2011 (Warsaw, Poland).

It is an interesting fact that Legal Clinic of BSEU was created and managed for three years by a famous Belarusian advocate – *Rita Mikusheva*.

Present of Belarus Legal Clinical Movement

Nowadays there are 13 Legal Clinics in Belarus. Several new clinics are being currently created, such as the Legal Clinic of Belarus Institute of Law in Grodno.

In Minsk 5 Legal Clinics operate on the basis of the following institutions: Belarusian State University, Belarusian State Economic University (BSEU), Academy of Public Administration under the President of the Republic of Belarus (Academy of Public Administration), Belarus Institute of Law, Militia Academy of the Republic of Belarus, Belarusian State Agrotechnical University (BSAU).

On a regional level we have the next LCs at: Francisk Skorina Gomel State University, P.M. Masherov Vitebsk State University, A.A. Kuleshov Mogilev State University, Yanka Kupala State University of Grodno, A.S. Pushkin Brest State University, Polotsk State University, Baranovichi State University.

Before 2010 Belarusian legislation was using a term „public inquiry office“, but in practice a term „Legal clinic“ has become widespread. At the end of 2010 (on 19.11.2010) the Resolution of the Council of Ministers of the Republic of Belarus (№ 98) „On some questions of law enlightenment“ determined the status of Legal Clinics, that are created on the basis of universities, as a subject (entity) of legal enlightenment and consulting for people.

ABA CEELI has influenced greatly on the process of development of LCs in Belarus (from 2002–2006). ABA CEELI representatives have organized a number of seminars, workshops and conferences.

Since 2007 Eurasia Foundation (Belarusian office „New Eurasia“) has been supervising and supporting Legal Clinic Education in Belarus. With the assistance of Eurasia Foundation and other donors (USAID and MIA Kingdom of the Netherlands) several projects were realized during this period: „Promoting the idea of Clinical Legal Education in Belarus“ (2003); „Coordination and Development of regional legal clinics of Belarus“ (2007); „Establishing new sections „Social Care Law“ and „Ecological Law“ at the Legal Clinic of BSU and improvement of legal clinic program in Belarus“ (2010–2011). All these projects were aimed at the qualitative development of Clinical Legal Education in Belarus, spreading and implementing the ideas of practice-oriented education in the system of higher legal education of the Republic of Belarus.

For the whole period leaders of Belarus Legal Clinic were visiting Legal Clinics and studying foreign experience of the USA (NY, DC, Seattle, Ithaca), Russian Federation (Moscow, Saint-Petersburg), Poland (Warsaw, Lublin, Cracow, Lodz, Bialystok), Ukraine (Kiev, Donetsk).

How does Belarusian clinics work?

During the studies and working process at Belarus LC students have classic clinic program. First of all, law students have interactive study course „Practical skills for lawyers“ and then begin to work with real clients under the supervision of professors or advocates. It is a common practice in Belarus. But apart of that LC have some differences. The differences can be as following:

1. Type of cases. Almost all Belarusian clinics are clinics of common law (traditional) which work with Civil Law (Inheritance law, Consumer rights’ protection, Contract Law etc.), Family Law, Employment Law. Several clinics deal with Social Care Law (BSU, BSEU), Environmental Law (BSU), Criminal Law, Administration Law.

2. Specialization. Almost every clinic has a narrow specialization. For example, LC of BSU, Gomel, BrSU (Brest) work with letters from convicted persons, explaining different aspects of Criminal Law. Legal Clinic of Academy of Public Administration specializes in Land Law and Property Law. Gomel Legal Clinic has Street law course for young female juvenile offenders and cooperates with Young Women Prison.

The LC of BSEU works only with real clients. It has Street law course on „Financial and Legal Literacy”. The LC of BSAU works mostly with Consumer Protection Law. The LC of BrSU (Brest) has an interesting and unique experience of cooperation with the militia (police). Through the work with juvenile offenders LC students of BrSU acquire an experience of conversations with young offenders, Street Law lessons etc.

3. The way of work with clients. Almost all LCs in Belarus are opened for two hours at least one or two days every week (BSEU, Academy of Public Administration). Some LCs are opened 5 days a week (BSU).

The first meeting with client is called „Interview”. On this stage a student asks about the legal situation, tries to define the aim and needs of the client. Then the student works with the legal Database and literature, does LC secretary work and then sends the materials to a supervisor by e-mail. After the supervisor’s control the student can invite a client for the second meeting called “Consultation”. During the second meeting the student has to explain the client the result of his work, sometimes he prepares documents for a trial (NB: according to the civil procedure t only close relatives or advocates can represent a person in the court. Law students cannot do that.)

4. Science at LC. For the last years LC movement pays attention to developing scientific skills of legal clinic students. The LC of Gomel, which has a status of Science and Study Laboratory, is most successful in this area. Every year LC students present their research works, conference thesis, etc. The same process for the last two years can be seen at the LC of BSEU. After working with real clients and facing their legal problems students analyze legislative system and present their views on how to improve the Law. They present the results of their research work at student conferences, in scientific articles and in the Final LC Report (LC of BSEU). As to the Final LC Report at BSEU, it is a mixture of analysis of LC education and personal working experience with real clients at the LC of BSEU. An electronic version of a student’s common final report is available for every interested person.

5. Evaluation. There is no system of credits in education in Belarus. Students attend courses and undergo exams at the end of the courses. During summer vacations law students of 3rd and 4th year have a practice at law companies. At BSEU students who successfully graduated from Legal Clinic Course can choose whether to have a mark for LC or to undergo summer practice.

6. Management. Most LCs have a manager from the faculty administration. Usually it is a professor or assistant professor. At Polotsk LC there is a unique situation for Belarus when an LC is managed by students, while professors just correct their consultations. At the LC of BSEU it is the second year when its alumni continue to work as supervisors. They are young lawyers, who are working in law companies, but after work they devote their time to LC students. At the same time they improve their own legal, organizational, leadership and tutor skills. And it is a great help for the head of the LC of BSEU and additional contact person to students.

7. Perspectives: Future development of Legal Clinic Education in Belarus is planned in the process of a new LC specialization (Business Law Clinic (at the LC of BSEU), Human Rights of

the Child (Vitebsk LC, etc) and implementation of Legal Clinic Education at every Law Faculty of Belarus.

Polish and Belarus collaboration in the field of Legal Clinic Education

All facts mentioned above show that the movement of legal clinics in Belarus is quite a strong right now. However, it’s still not a structure. It can be seen more as an over a dozen, diffuse entities. Seeing the luck of structure and continuous cooperation between Belarusian clinics, Polish Legal Clinics Foundation decided to make a contribution into the legal clinic movement in Belarus. The first thought of helping the Belarusian members of clinic environment has been brought to Foundation by Liubou Krasnitskaya – former head of the legal clinic at Belarusian State University. After her discussion with *Filip Czernicki* (the President of Legal Clinics Foundation) they have both decided to work on development of works of clinics in Belarus. It was possible thanks to one of the project of Polish Ministry of Foreign Affairs, called: „Support for the Belarusian society 2011”. The Legal Clinics Foundation applied to the Ministry with own project titled: „Improving quality of services provided by the Belarusian law”, and received the positive decision.

The main aim of the project was to strengthening the role of legal clinics in improving and modernizing legal education, building a mission among the young lawyer in the timing of their profession as serving a social mission to defend the rights of those most in need.

The project consisted the two main following activities:

▶ study visits in Poland of Belarusian experts working in the field of legal Clinical Legal Education (on May, October and November 2011. The delegations consisted of coordinators, tutors and academic staff from 13 university, holding the program of legal clinics in Belarus. During the visit Belarusian colleagues visited the clinic in: Bialystok, Warsaw, Krakow, Lodz and Lublin, participated in the National Conference on Legal Clinics (which took place on 25–27 November in Lublin), discussed methods of tutors working with students – especially interactive clinical teaching methods.

▶ conference in Minsk with the participation of five representative from the Polish experts in clinical education. The main issues that have been discussed during the conference were: a cooperation of law clinics in Poland and Belarus, the implementation of knowledge and experience gained during study visits to the Polish in Belarus, standards of legal assistance providing by Belarusian legal clinics.

Polish Experts at LC of Belarus State Economic University with dean A. Skliarevskiy, manager Y. Khvatsik and students – 11. Nov. 2011. (Minsk, Belarus).

Also, as a part of the project were treated activities connected with the idea of creation the Belarusian journal similar to Polish „Klinika” and works allowing Belarusian experts to learn from polish experience – establishing the Russian version of the Internet side of Legal Clinics Foundation.
During the visit in Belarus the FUPP’s representatives had got a chance to participate in the process of implementation of standards. It was a great experience for both site of the project.

Summary

As above text shows – Legal Clinic movement in Belarus has an impressive history and polish support for it concentrated on creating the legal education standards. Polish experts worked with representatives from Belarusian Clinics in familiar atmosphere. Let’s hope that the platform which has been built between two legal clinic’s environments will be a good start for strong and long cooperation of it’s members – and it will be fruitfull, as a cooperation between two authors of this article.

W roku akademickim 2009/2010 poradnie prawne:

...rozpatrzyły 11899 spraw, w tym najwięcej było spraw z zakresu prawa cywilnego (3214), karnego (2148) i rodzinnego (1608),
...skupiały 1756 studentów oraz 216 pracowników naukowych i prawników-praktyków.

Właściwy wybór przyszłego Aplikanta!

**Aplikacje prawnicze
w pytaniach i odpowiedziach**

- Wszystkie pytania egzaminacyjne z ostatnich lat
- Szczegółowe omówienia poszczególnych zagadnień
- Przy każdym zagadnieniu pytania, które pojawiły się dotychczas na egzaminach
- Pytania, które mogą paść w 2012 roku
- Skondensowana wiedza z 20 dziedzin prawa

Tom I

Seria: Aplikacje prawnicze
6. wyd. 2012 r., 1129 str.
ISBN: 978-83-255-3379-3
cena: 99 zł

Tom II

Seria: Aplikacje prawnicze
6. wyd. 2012 r., 1115 str.
ISBN: 978-83-255-3381-6
cena: 99 zł

Tom III

Seria: Aplikacje prawnicze
6. wyd. 2012 r., 871 str.
ISBN: 978-83-255-3383-0
cena: 99 zł

www.ksiegarnia.beck.pl

Wydawnictwo C.H. Beck

e-mail: dz.handlowy@beck.pl, ul. Matuszewska 14 bud. B1
03-876 Warszawa, tel. 22 31 12 222, fax 22 33 77 601

Clinical Legal Education in law schools (within the perspective of the reform of higher education in Poland)

Prof. UMCS dr hab. *Andrzej Korybski**

The reform of the Polish tertiary education system implemented in 2011 is aligned with the objectives of the Bologna Process and Lisbon Strategy, aiming at the improvement of competitiveness among universities, colleges and other higher education entities, and introduction of a bigger variety of study programmes and objects of studying. As a result of the reform, Polish higher education system has been enjoying a larger degree of independency in introducing new objects of studying and study programmes. Moreover, the reform has created a legal-institutional mechanism for tightening cooperation between colleges and universities and their social environment. These changes have also created new opportunities for legal studies and, consequently, new situation for legal clinics as a part of legal education. We may therefore expect that clinical education during legal studies will develop further in the new organizational forms, especially in these colleges and law schools which implement the so-called practical educational profile. Moreover, the existing legal clinics which operate as part of the general academic study programmes are also likely to undergo transformation.

Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce)

1.10.2011 r. weszła w życie pierwsza, zasadnicza część przepisów obszernej nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym¹. Zachowując większość dotychczasowych rozwiązań instytucjonalno-normatywnych w polskim systemie szkolnictwa wyższego, przepisy te wprowadziły zarazem szereg jakościowych zmian. Dotyczą one między innymi: regulacji powiązań między systemem szkolnictwa wyższego a jego społecznym otoczeniem (w tym rynkiem pracy dla absolwentów uczelni), nowych prawno-instytucjonalnych mechanizmów finansowania działalności uczelni, poszerzenia autonomii uczelni w zakresie tworzenia kierunków studiów oraz kształtowania programów kształcenia, a także adaptacyjności oferty kształcenia wobec potrzeb ujawnionych na rynku pracy, zwiększenia konkurencyjności uczelni. Generalnym kierunkiem zmian jest dalsze dostosowywanie polskiego systemu szkolnictwa wyższego do wymogów tzw. procesu bolońskiego i strategii lizbońskiej w ramach tworzącego się Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego².

Już dziś można zasadnie przypuszczać, że wskazane wyżej zmiany nie pozostaną bez wpływu na ukształtowany dotąd model studiów prawniczych, a w konsekwencji również na rozwiązania dotyczące kształcenia klinicznego na studiach prawniczych. Rozważenie możliwych rozwiązań oraz zmian w tym modelu, uwzględniające zwłaszcza miejsce, zakres i zinstytucjonalizowane formy kształcenia klinicznego, jest zasadniczym przedmiotem niniejszego opracowania³. Rozważenie tych kwestii zostanie poprzedzone szkicową charakterystyką zmian w ustawie z 27.7.2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym⁴, które są szczególnie istotne dla określenia przewidywanych przeobrażeń dotychczasowego modelu edukacji prawniczej oraz nowych możliwości dotyczących miejsca i form kształcenia klinicznego w tym modelu.

* Profesor nadzwyczajny WPIA UMCS w Lublinie w Zakładzie Teorii Państwa i Prawa oraz uczestnik ruchu zmierzającego do wprowadzenia edukacji klinicznej (studenckich poradni prawniczych) do programów studiów prawniczych.

¹ Ustawa z 18.3.2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 84, poz. 455). Kolejne części tej nowelizacji wchodziły w życie odpowiednio: 1.1.2012 r., 1.10.2012 r., 1.1.2013 r. oraz 1.10.2013 r.

² O zmianach w polskim systemie szkolnictwa wyższego pozostających w związku ze strategią lizbońską oraz procesem bolońskim por. m.in.: *J.K. Thieme*, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku*, Warszawa 2009, s. 85–146, 213–376; *A. Szadok-Bratuń* (red.), *Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, Kraków 2007, zwi. fragmenty autorstwa *M. Masternak-Kubiak*

(s. 13–20), *T. Szulca* (s. 21–26) i *J. Błażejowski* (s. 77–82); *E. Chmielecka* (opracowanie red.), *Z. Marciniak*, *A. Kraśniewski*, *M. Próchnicka*, *T. Saryusz-Wolski*, *Autonomia programowa uczelni. Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego*, Warszawa 2011, opracowanie dostępne na: www.nauka.gov.pl/fileadmin/user.upload/Finansowanie/fundusze. Por. także pierwszy komentarz do znowelizowanego Prawa o szkolnictwie wyższym: *H. Izdebski*, *J. Zieliński*, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym. Komentarz do nowelizacji*, Warszawa 2011.

³ Opracowanie powstało na podstawie referatu wygłoszonego na XVI Ogólnopolskiej Konferencji Uniwersyteckich Poradni Prawnych (Lublin, 25–27.11.2011 r.); tekst opracowania uwzględnia uwagi zgłoszone w trakcie dyskusji nad referatem.

⁴ Dz.U. Nr 164, poz. 1365 ze zm., dalej jako: PrSzkolWyż.

Autonomia programowa uczelni a tworzenie kierunków studiów i kształtowanie treści programowych

Fundamentalne znaczenie dla struktury i funkcjonowania uczelni ma zasada autonomii uczelni we wszystkich obszarach jej działania⁵. W znowelizowanym Prawie o szkolnictwie wyższym zasada ta, określona generalnie w przepisie art. 4 PrSzkolWyż, nabrała nowych treści zwłaszcza w odniesieniu do tworzenia kierunków studiów oraz kształtowania treści programowych (tzw. autonomia programowa uczelni)⁶. Założeniem reformy Prawa o szkolnictwie wyższym było przyznanie podstawowej jednostce organizacyjnej uczelni (wydziałowi bądź innej statutowo określonej jednostce uczelni) kompetencji do kształtowania i powoływania kierunków studiów, a także ustalania planów studiów i programów kształcenia odpowiednich do tych kierunków w obrębie ośmiu obszarów kształcenia (w tym w obrębie wiedzy z zakresu nauk społecznych, w ramach której jest także ulokowane prawo jako kierunek studiów), zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego (KRK).

Wprowadzona do Prawa o szkolnictwie wyższym konstrukcja KRK oznacza opis wzajemnych relacji między kwalifikacjami w ramach różnorodnych kierunków studiów oraz form i poziomów kształcenia w ramach krajowego systemu szkolnictwa wyższego. Opis ten zawiera określenie efektów kształcenia w obrębie każdego z obszarów kształcenia oraz powiązanych z tymi efektami kwalifikacji zawodowych, poświadczanych odpowiednim dokumentem (dyplomem, świadectwem bądź certyfikatem) uzyskanym w polskim systemie szkolnictwa wyższego. Konstrukcja KRK ma umożliwić realizację dwóch zamierzeń. Pierwszym jest włączenie Krajowych Ram Kwalifikacji do Europejskich Ram Kwalifikacji (ERK) jako szerszego mechanizmu harmonizującego krajowe rozwiązania w zakresie szkolnictwa wyższego w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego jako docelowym stanie realizacji tzw. procesu bolońskiego. Drugie zamierzenie dotyczy ukształtowania mechanizmu umożliwiającego elastyczne reagowanie uczelni na zmiany w otoczeniu społeczno-gospodarczym i samodzielne dostosowywanie oferty kształcenia do potrzeb ujawnionych w tym otoczeniu. Ukształtowanie KRK w sposób gwarantujący realizację wskazanych zamierzeń jest zadaniem ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego⁷.

Wprowadzenie KRK oznacza odejście od odgórnego, ministerialnego ustalania listy dopuszczalnych kierunków studiów oraz tzw. standardów kształcenia, odpowiednich do poszczególnych kierunków⁸. Wdrożenie KRK, wraz z opisem efektów kształcenia dla poszczególnych obszarów kształcenia (w tym opisem wzorcowych efektów kształcenia dla wybranych kierunków studiów), należy do kompetencji Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego⁹. Minister zachowuje także kompetencję do określania warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia. Decyzja o ukształtowaniu oraz uruchomieniu określonego kierunku studiów na danym poziomie kształcenia oraz o ustaleniu programu kształcenia i planu studiów odpowiedniego dla tego kierunku należy już do właściwej jednostki organizacyjnej uczelni. Przepisy PrSzkolWyż dopuszczają możliwość tworzenia i prowadzenia kierunku studiów łącznie przez kilka uprawnionych jednostek organizacyjnych uczelni, a także tworzenia i prowadzenia tzw. indywidualnych studiów międzyobszarowych, obejmujących co najmniej dwa obszary kształcenia i prowadzących do uzyskania dyplomu na co najmniej jednym kierunku studiów; w tej drugiej sytuacji musi to być jednak dyplom wydany przez jednostkę organizacyjną uczelni uprawnioną do nadawania stopnia naukowego doktora w obszarze wiedzy związanej z tym kierunkiem (art. 8 ust. 2 PrSzkolWyż).

Zakres swobody jednostek organizacyjnych uczelni w otwieraniu nowych kierunków studiów, a także w kształtowaniu ich treści programowych, zależy od potencjału tych jednostek. Zgodnie z zasadą ustanowioną w przepisach ust. 3 i 4 art. 11 PrSzkolWyż każda podstawowa jednostka organizacyjna uczelni może uzyskać uprawnienie do prowadzenia studiów na określonym przez siebie kierunku, o ile uzyskała zgodę ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego po zasięgnięciu opinii Polskiej Komisji Akredytacyjnej oraz – ewentualnie – opinii właściwego ministra nadzorującego uczelnię (np. medyczną, wojskową etc.). Zasada ta dotyczy również prowadzenia studiów przez jednostki międzyuczelniane, jednostki wspólne, a także jednostki organizacyjne związku uczelni. Przepisy art. 31a oraz art. 168 PrSzkolWyż stanowią, że uczelnie oraz instytucje naukowe (włącznie z zagranicznymi uczelniami oraz instytucjami naukowymi) mogą zawierać porozumienia o wspólnym prowadzeniu studiów na określonych kierunkach, o ile jednostki organizacyjne polskich partnerów takiego porozumienia posiadają uprawnienia do prowadzenia studiów na danym kierunku i poziomie kształcenia. Spod tej zasady zostały natomiast wyłączone podstawowe jednostki organizacyjne uczelni posiadające uprawnienie do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego. Są one – we współdziałaniu z senatami tych uczelni – w pełni samodzielne w podejmowaniu decyzji o prowadzeniu kształcenia na danym kierunku i poziomie studiów, o ile będą to studia na kierunku pozostającym w ramach obszarów kształcenia i dziedzin odpowiadających ich uprawnieniom do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Proponowane przez uczelnię programy studiów i plany kształcenia podlegają badaniu z punktu widzenia ich zgodności z wzorcowym opisem efektów kształcenia dla danego kierunku i poziomu kształcenia. Opis efektów kształcenia zawiera, mówiąc najogólniej, określenie tego, co absolwent danego kierunku studiów na danym poziomie kształcenia powinien wiedzieć, rozumieć i potrafić zastosować w działalności zawodowej po ukończeniu studiów.

⁵ Szerzej o zasadzie autonomii: M. Masternak-Kubiak, Granice autonomii szkoły wyższej – wybrane zagadnienia, [w:] J. Ciapała i A. Rost (red.), Wokół Konstytucji i zdrowego rozsądku, Szczecin–Jarocin 2011, zwłaszcza s. 81–84 i 90–92. Por. też M. Stachowiak-Kudła, Autonomia szkół wyższych a instytucjonalne mechanizmy zapewnienia jakości w Polsce i wybranych państwach europejskich, Warszawa 2012, s. 13–26.

⁶ Za: E. Chmielecka (opracowanie red.), Autonomia programowa uczelni..., op. cit.
⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 2.11.2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia, Dz.U. Nr 253, poz. 1520, weszło w życie 17.11.2011 r.

⁸ Wyjątki, polegające na utrzymaniu standardów kształcenia, zostały enumeratywnie wyliczone w art. 9b i 9c PrSzkolWyż. Są one uzasadnione przede wszystkim określeniem wymogów dotyczących kształcenia i szkolenia przygotowującego do wykonywania niektórych zawodów regulowanych (takich jak zawody lekarza, lekarza denty, farmaceuty, pielęgniarki i położnej, lekarza weterynarii, architekta) w przepisach prawa Unii Europejskiej, a także specyfiką wymogów formułowanych wobec zawodu nauczyciela. Należy jednak zaznaczyć, że standard kształcenia jest aktualnie określany jako zbiór reguł kształcenia na studiach przygotowujących do zawodu nauczyciela oraz zawodów, dla których wymagania dotyczące procesu kształcenia i jego efektów są określone w przepisach prawa Unii Europejskiej.

⁹ Pierwszych pięć wzorcowych opisów efektów kształcenia zostało wprowadzonych rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 4.11.2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia (Dz.U. Nr 253, poz. 1521) dla pedagogiki, filozofii, matematyki, instrumentalistyki oraz elektroniki. Z uwagi na odejście od standardów kształcenia jako dotychczasowej instytucji umożliwiającej kontrolowanie jakości procesu kształcenia zasadne jest oczekiwanie, że w najbliższych miesiącach pojawią się kolejne rozporządzenia w sprawie wzorcowych efektów kształcenia dotyczące rozpowieszonych kierunków, prowadzonych głównie przez uczelnie niedysponujące kompetencją do samodzielnego otwierania i prowadzenia kierunków studiów. Nie jest wykluczone, że za takie wzorce zostaną opisy efektów kształcenia na poszczególnych kierunkach prowadzonych na najlepszych polskich uczelniach.

Jeżeli dla proponowanego kierunku brak jest wzorcowego opisu efektów kształcenia, program kształcenia i plany studiów ocenia Polska Komisja Akredytacyjna, formułując opinię o zamierzonych efektach kształcenia dla tego kierunku. Programy kształcenia dotyczące planowanych lub prowadzonych już kierunków studiów podlegają ocenie zawężonej (tzw. **ocenie programowej**), o ile odwołują się do jednego z wzorcowych opisów efektów kształcenia. W sytuacji wprowadzania nowego kierunku studiów ocena dokonywana przez PKA jest oceną całościową, obejmującą zarówno proces kształcenia, jak i strukturę instytucjonalną służącą realizacji procesu dydaktycznego (tzw. **ocena instytucjonalna**, mieszczącą w sobie również ocenę programową). Twórcy reformy Prawa o szkolnictwie wyższym przyjęli przy tym założenie, że takie właśnie nowatorskie programy kształcenia w obrębie poszczególnych kierunków studiów mogą zostać wyróżnione i stać się podstawą formułowania wzorcowego opisu efektów kształcenia dla danego kierunku studiów.

Zamierzonym rezultatem rozwiązań wzmacniających autonomię programową uczelni jest adaptacyjność oferty kształcenia proponowanej przez nią wobec potrzeb otoczenia społeczno-gospodarczego. Konieczność dostosowywania tej oferty do zmieniających się warunków otoczenia (w tym przede wszystkim rynku pracy dla absolwentów uczelni) wymaga zwiększenia samodzielności uczelni w konstruowaniu programów kształcenia oraz doborze odpowiednich treści programowych. **Uczelnia powinna wyposażyć swoich absolwentów w kwalifikacje** (wiedzę, umiejętności i kompetencje) **niezbędne dla efektywnego konkurowania na rynku pracy oraz umożliwienia im kariery zawodowej**. Sama uczelnia bowiem, a ściślej mówiąc: jej podstawowe jednostki organizacyjne powinny decydować o prowadzeniu kierunków studiów realizujących takie treści programowe, jakie będą w stanie zapewnić absolwentowi sukces na rynku pracy. Uzupelnieniem autonomii programowej uczelni jest obowiązek monitorowania karier zawodowych swoich absolwentów w celu dostosowywania kierunków studiów i programów kształcenia do potrzeb rynku pracy (art. 13a PrSzkolWyż).

Poszerzenie autonomii programowej uczelni, polegające na samodzielności podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni w konstruowaniu kierunków studiów oraz programów kształcenia odpowiednich do tych kierunków, jest zatem powiązane z kolejnym zamierzeniem nowelizacji Prawa o szkolnictwie wyższym: nadaniem nowej jakości powiązaniom między uczelniami oraz ich otoczeniem społeczno-gospodarczym. Zawarta w art. 4 ust. 1 PrSzkolWyż norma programowa wyznacza ogólny kierunek aktywności naukowo-badawczej oraz dydaktycznej uczelni oraz zobowiązuje władze uczelni do współpracy z podmiotami tworzącymi jej otoczenie społeczno-gospodarcze, w tym między innymi do zapewnienia udziału przedstawicieli pracodawców w opracowywaniu programów kształcenia i w procesie dydaktycznym. **Pracodawcy powinni uczestniczyć w zarządzaniu uczelnia oraz pomagać władzom uczelni w identyfikacji wiedzy, umiejętności oraz kompetencji potrzebnych na rynku pracy.**

Dla rozważenia ewentualnych przeobrażeń dotychczasowego modelu studiów prawniczych istotne znaczenie mają także założenia tzw. procesu bolońskiego związane z wielostopniowością procesu kształcenia oraz zróżnicowaniem uczelni w zależności od ich misji oraz tzw. profilu kształcenia. Założenia te zostały odzwierciedlone w Prawie o szkolnictwie wyższym w postaci mechanizmu obejmującego studia pierwszego stopnia (dostępne dla kandydatów posiadających świadectwo dojrzałości i kończące się uzyskaniem kwalifikacji pierwszego stopnia), studia drugiego stopnia (dostępne dla kandydatów posiadających kwalifikacje co najmniej pierwszego stopnia

i kończące się uzyskaniem kwalifikacji drugiego stopnia) i studia trzeciego stopnia (studia doktoranckie dla kandydatów posiadających kwalifikacje drugiego stopnia i kończące się uzyskaniem kwalifikacji trzeciego stopnia). Zasadą jest oparcie organizacji procesu kształcenia na tych właśnie powiązanych ze sobą formach kształcenia. Dopełniające znaczenie mają dwie inne formy kształcenia: jednolite studia magisterskie (dostępne dla kandydatów posiadających świadectwo dojrzałości i kończące się uzyskaniem kwalifikacji drugiego stopnia) oraz studia podyplomowe (dostępne dla kandydatów posiadających kwalifikacje co najmniej pierwszego stopnia i kończące się uzyskaniem kwalifikacji podyplomowych).

Nowelizacja PrSzkolWyż wprowadziła pojęcie profilu kształcenia (art. 2 ust. 1 pkt 18e). Profil kształcenia oznacza zasadniczą orientację treści i efektów kształcenia w ramach danego kierunku studiów i programu kształcenia. Może być to: **profil praktyczny**, o ile program kształcenia i plan studiów zawierają moduł zajęć służących nabywaniu praktycznych umiejętności przez studentów, lub **profil ogólnoakademicki**, o ile program kształcenia i plan studiów zawierają zajęcia służące nabywaniu pogłębionej wiedzy teoretycznej i umiejętności teoretycznych przez studentów. Zgodnie z art. 168a PrSzkolWyż uczelnia może prowadzić studia o profilu praktycznym z udziałem podmiotów gospodarczych. Sposób prowadzenia i organizację studiów w takiej sytuacji określa umowa zawarta (w formie pisemnej) między uczelnia a podmiotem gospodarczym. Może ona w szczególności przewidywać, że: podmiot gospodarczy będzie uczestniczył w opracowywaniu programu kształcenia, koszty prowadzenia studiów będą dofinansowywane przez podmiot gospodarczy, podmiot gospodarczy będzie współuczestniczył w określaniu systemu praktyk i staży, a także w ich prowadzeniu, część zajęć ze studentami będą prowadzili pracownicy podmiotu gospodarczego.

Wybór profilu kształcenia jest pozostawiony podstawowej jednostce organizacyjnej prowadzącej dany kierunek studiów. Powinien on być uwarunkowany specyfiką danego kierunku studiów, a także związanym z tą specyfiką trzonem treści kształcenia. Wybór profilu praktycznego powinien w konsekwencji prowadzić do zwiększenia punktacji ECTS za zajęcia prowadzące do nabycia umiejętności praktycznych, bezpośrednio potrzebnych do podjęcia działalności zawodowej. Program kształcenia i plan studiów powinny być w takiej sytuacji opracowywane z udziałem przedstawicieli odpowiednich środowisk zawodowych (grup zawodowych, korporacji etc.), podobnie jak okresowa weryfikacja efektów kształcenia, połączona z monitoringiem karier zawodowych absolwentów takiego kierunku. Należy również podkreślić potrzebę instytucjonalizacji więzi między uczelnia a danym środowiskiem zawodowym oraz skierowanej do studentów i absolwentów oferty praktyk, staży, wolontariatu itp.

Konsekwencje reformy szkolnictwa wyższego i nowe możliwości kształtowania studiów prawniczych

Stosowane dotąd na polskich uczelniach rozwiązania w zakresie studiów prawniczych opierały się na dwóch założeniach:

- 1) dążeniu do określenia pewnego minimum treści programowych, odzwierciedlających dotychczasowy, „uniwersytecki” model kształcenia prawniczego i utożsamianych często z zestawem przedmiotów uznawanych za fundamentalne dla wykształcenia prawniczego;
- 2) jednolitych studiów magisterskich jako jedynej dopuszczalnej formy kształcenia prawniczego, optymalnej wobec „uniwersyteckiego” modelu studiów prawniczych.

Powyższe założenia mają swoje liczne konsekwencje w szczegółowych rozwiązaniach dotyczących programów kształcenia, planów studiów oraz organizacji zajęć na studiach prawnych prowadzonych przez uniwersyteckie wydziały prawa. Uzasadniona wydaje się konstatacja, że standardy kształcenia na kierunku prawo odzwierciedlały w bardzo dużym stopniu te założenia¹⁰. Dodatkowo standardy te zostały oparte na przekonaniu, że inne uczelnie prowadzące studia prawne nie dysponują w istocie wyborem dotyczącym programu kształcenia, w związku z czym powinny dostosować się do rozwiązań sprawdzonych na uniwersyteckich wydziałach prawa, o ile chcą prowadzić studia prawne na odpowiednim (uniwersyteckim) poziomie. Już pierwsze spojrzenie na istotę i szczegółowe rozwiązania zawarte w standardach kształcenia pozwala na sformułowanie tezy o istotnych rozbieżnościach między założeniami i kształtem realizowanego dotąd modelu studiów prawnych a założeniami i rozwiązaniami znowelizowanego Prawa o szkolnictwie wyższym. Rozwiązania te odchodzą bowiem od dotychczasowego uniwersyteckiego (i uniwersyteckiego w istocie) oraz jedynie dopuszczalnego modelu studiów prawnych jako jednolitych, pięcioletnich i magisterskich studiów wyższych o sztywnym górsce podstawowych i kierunkowych treści kształcenia. Dopuszczają natomiast zróżnicowanie profilu studiów prawnych, ich ściślejsze powiązanie z potrzebami formułowanymi na rynku pracy, a także ich realizowanie zarówno jako studiów pierwszego, jak i drugiego stopnia. Istotnym przewartościowaniem powinny ulec programy studiów prawnych, konstruowane nie od strony ogólnie ustalonego zasobu treści programowych, ale od strony końcowych efektów kształcenia, do których muszą zostać dopasowane treści programowe kształcenia.

Zmiany programowe spowodują natomiast, że zamiast jednego, uniwersyteckiego modelu studiów prawnych będą się mogły pojawić różnorodne rozwiązania programowe oraz organizacyjne (na poziomie studiów pierwszego lub drugiego stopnia).

Taka konstatacja nie wróży najlepiej tempu dostosowywania się uczelni i uniwersyteckich wydziałów prowadzących studia prawne do nowej sytuacji prawnej w zakresie autonomii programowej uczelni oraz więzi między uczelniami a ich otoczeniem społeczno-gospodarczym, tym bardziej że przynajmniej część rozwiązań proponowanych w znowelizowanym Prawie o szkolnictwie wyższym natrafia na opór świadomościowy ze strony poważnej części akademickiej społeczności prawniczej. Przepisy zmuszające jednostki organizacyjne do budowy programów studiów dopasowanych do efektów kształcenia mieszczących się w ramach KRK już obowiązują. Rok akademicki 2011/2012 dla zdecydowanej większości tych jednostek był okresem dopasowywania dotychczasowego programu studiów prawnych do wymogów KRK. Dopiero kolejny rok akademicki pokaże zapewne, ile tych jednostek zdecydowało się wykorzystać szansę stworzoną przez znowelizowane przepisy oraz wypracować nowy model studiów prawnych.

Patrząc na tę sytuację z punktu widzenia kształcenia klinicznego na studiach prawnych, należy natomiast stwierdzić, że stwarza ona wiele dogodnych możliwości i szans na rozwój kształcenia klinicznego na studiach prawnych, uzależnionych jednakże od przeobrażeń dotychczasowego modelu edukacji prawnej w Polsce. Poniżej zostaną rozważone niektóre, szczególnie istotne – jak sądzę – kierunki przeobrażeń dotychczasowego „uniwersyteckiego” modelu edukacji prawnej.

Jedną z zasadniczych cech dotychczasowego modelu edukacji prawnej jest jej „uniwersytecki” charakter. Ma on swe uzasadnienie w dotychczasowym rozwoju kształcenia prawniczego, związane z nieodłącznym z rozwojem uniwersytetów w Europie; wydziały prawa stanowiły i nadal stanowią – w świadomości społeczności akademickiej – jeden z czterech zasadniczych filarów tzw. pełnej struktury uniwersyteckiej¹¹. Posiadanie w swojej strukturze wydziału prawa świadczyć ma bowiem o dojrzałości uniwersytetu. Monopol uniwersytetów na prowadzenie studiów prawnych runął ostatecznie w polskim systemie szkolnictwa wyższego kilkanaście lat temu; wydaje się, że w ciągu kilku kolejnych lat liczba uczelni nieuniwersyteckich prowadzących studia prawne może zdecydowanie przewyższyć liczbę uniwersyteckich wydziałów prawa. Z uwagi na wymogi związane z uruchomieniem jednolitych studiów magisterskich wprowadzanie studiów prawnych będzie zapewne ograniczone do najsilniejszych kadrowo i sprawnych menedżersko uczelni niepublicznych, zaś procesowi temu może towarzyszyć wycofywanie się niektórych, najstarszych uniwersytetów z kształcenia prawniczego realizowanego w modelu jednolitych studiów magisterskich.

Model „uniwersyteckich” studiów prawnych będzie jednak zapewne jeszcze przez dłuższy czas utrzymywał się w świadomości akademickiej społeczności prawniczej jako model jeśli nie wyłączny, to najlepszy¹². Konsekwencją ugruntowania takiego przekonania w środowisku akademickim jest skłonność do niedoceniań, a niekiedy nawet lekceważenia więzi uczelni z instytucjonalną strukturą rynku pracy dla absolwentów studiów prawnych. Niekiedy postawa taka jest wzmacniana argumentacją o kulturotwórczej funkcji uniwersytetu i kształcenia uniwersyteckiego, umożliwiającą uniwersyteckim wydziałom występowanie w roli demiurga procesów rynkowych, w tym kreowania potrzeb na rynku pracy dla absolwentów studiów prawnych. Nikt dotąd nie zweryfikował trafności takiego przekonania. Wydaje się, że w świetle obowiązku uczelni do monitorowania losów zawodowych swoich absolwentów (art. 13a PrSzkolWyż) będzie to musiało nastąpić w najbliższych latach. Dziś należy jednak stwierdzić, że uczelnie i jednostki organizacyjne uniwersytetów prowadzące studia prawne dysponują bardzo słabym rozeznaniem możliwości i potrzeb ujawnionych na rynku pracy. Pewna część akademickiego środowiska prawniczego nie docenia przy tym wagi powiązań pomiędzy kształceniem prawniczym a potrzebami rynku pracy dla absolwentów studiów prawnych, co prowadzi do legitymowania monopolu tego środowiska na kształtowanie treści programowych studiów prawnych.

W parze z przekonaniem o możliwości jednostronnego budowania programu kształcenia na studiach prawnych idzie pozostawienie praktycznej strony kształcenia prawniczego zawodowym środowiskom prawniczym, w tym zwłaszcza korporacjom prawniczym oraz ich samorządom. „Uniwersytecki” model kształcenia prawniczego jest zatem niejako genetycz-

¹⁰ O zaletach i słabościach standardów kształcenia na studiach prawnych por. A. Korybski, O standaryzacji nauczania na studiach prawnych, PiP 2004, Nr 2, s. 3–13. O realizacji standardów kształcenia w zetknięciu z umasowieniem studiów prawnych oraz innych problemach kształtowania modelu studiów prawnych por. A. Szwarz, Problemy kształcenia prawniczego, PiP 2010, Nr 1. Por. też F. Zoll, Przyszłość kształcenia prawników w Polsce, PiP 2010, Nr 6, s. 24–28.

¹¹ Szerzej o tradycji uniwersyteckiej w kształceniu prawniczym oraz o europejskim modelu uniwersytetu por. S. Waltoś, Korzenie współczesnego szkolnictwa wyższego – ścieżki tradycji, [w:] S. Waltoś, A. Rozmus (red.), Szkolnictwo wyższe w Polsce. Ustrój – prawo – organizacja, Rzeszów 2009, s. 12–47.

¹² Takie stanowisko zajmuje na przykład A. Szwarz w przywołanym już artykule „Problemy kształcenia prawniczego”, *op. cit.*

nie i funkcjonalnie odseparowany od procesu przekazywania „operacyjnej” wiedzy prawniczej oraz kształtowania umiejętności i kompetencji zawodowych niezbędnych do wypełniania określonych, zawodowych ról prawniczych. Nawiązując do zawartego w prawnej regulacji szkolnictwa wyższego rozróżnienia ogólnoakademickiego i praktycznego profilu kształcenia, można stwierdzić, że model ten jest jednoznacznie oparty na ogólnouniwersyteckim profilu kształcenia. W takiej sytuacji kliniczne kształcenie prawnicze może stanowić jedynie drugorzędne uzupełnienie studiów ogólnouniwersyteckich według programu kształcenia konstruowanego monopolistycznie przez odpowiednie, akademickie środowiska prawnicze. Ciężar kształcenia praktycznego zostaje natomiast przesunięty na rozbudowany system aplikacji, szkoleń etc., umożliwiających wejście do danej grupy zawodowej.

Nowe możliwości modelowania studiów prawniczych a kształcenie kliniczne

Wprowadzanie kształcenia klinicznego na studia prawnicze w Polsce, mające swój początek w drugiej poł. lat 90. XX wieku¹³, przybrało postać **nieodpłatnego poradnictwa prawnego** w zdecydowanej większości uniwersyteckich wydziałów prawa, które zdecydowały się włączyć edukację kliniczną do programów studiów prawniczych.

Do tej pory poradnictwo prawne stanowi przeważającą formę kształcenia klinicznego¹⁴, zaś powołana do życia w 2002 r. Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych stawia sobie za cel wspieranie oddolnego procesu powoływania centrów nieodpłatnego poradnictwa prawnego¹⁵.

Realizacja reformy szkolnictwa wyższego w odniesieniu do uniwersyteckich wydziałów prawa i uczelni prowadzących studia prawnicze musi zostać oparta na założeniu, że rozwiązania w zakresie studiów prawniczych (a w konsekwencji także w odniesieniu do miejsca i roli kształcenia klinicznego na tych studiach) są uwarunkowane i ograniczone nie tylko prawną regulacją systemu szkolnictwa wyższego, ale również stanem rynku pracy dla absolwentów studiów prawniczych oraz rozwiązaniami ustawowymi, regulującymi dostęp do kluczowych urzędów i zawodów prawniczych. Rynek ten jest dotąd poddany dużemu wpływowi korporacji prawniczych adwokatów, radców prawnych, notariuszy oraz innych korporacji skupiających prawników (takich jak komornicy czy doradcy podatkowi), zniekształcającemu rynkowy mechanizm konfrontacji oczekiwań potencjalnych klientów z jakością i kosztami usług oferowanych przez członków tych korporacji. Zapoczątkowany w 2011 r. przez ministra sprawiedliwości *J. Gowina* proces tzw. deregulacji dotychczasowych zawodów regulowanych, obejmujący również zmiany legislacyjne osłabiające dotychczasowe kompetencje wskazanych wyżej korporacji prawniczych, jest jeszcze we wczesnym stadium, zaś jego końcowe rezultaty są trudne do przewidzenia. Tymczasem projektowanie nowych, adekwatniejszych rynkowo modeli kształcenia prawniczego wymaga współdziałania władz uczelni z zasadniczymi podmiotami rynku pracy dla absolwentów studiów prawniczych. Konieczne jest także zrozumienie, że w obecnej sytuacji prawnej, sankcjonującej uzyskanie dyplomu ukończenia jednolitych magisterskich studiów prawniczych jako jednej z ustawowych przesłanek dostępu do odpowiedniej aplikacji prawniczej, a w dalszej konsekwencji także wejścia do aż sześciu prawniczych grup zawodowych¹⁶ – ogólnoakademicki profil kształcenia prawniczego wydaje się być jedynym profilem dającym

realne szanse wejścia do regulowanego ustawowo zawodu prawniczego. Nie oznacza to jednak, że studia prawnicze o profilu ogólnoakademickim będą wyczerpywały – pod rządami znowelizowanego Prawa o szkolnictwie wyższym – całość form kształcenia prawniczego. W sytuacji autonomii programowej uczelni oraz ich podstawowych jednostek organizacyjnych realne wydaje się projektowanie i wdrażanie takich kierunków studiów prawniczych, jakie będą realizowane jedynie na pierwszym lub drugim poziomie kształcenia, dostarczając wiedzy, umiejętności i kompetencji potrzebnych do wykonywania określonych czynności zawodowych wymagających wyspecjalizowanej wiedzy prawniczej. Jest kwestią polityki prowadzonej przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego we współdziałaniu z Polską Komisją Akredytacyjną, w jaki sposób zróżnicować (także od strony nazwy takich kierunków studiów) tradycyjne jednolite studia prawnicze oraz studia prawnicze wyspecjalizowane zawodowo.

Jest oczywiste, że inne rozwiązania w zakresie formy i poziomu kształcenia prawniczego wykluczą dostęp absolwentów takich zawodowych studiów prawniczych do zawodów i urzędów zastrzeżonych ustawowo dla absolwentów jednolitych magisterskich studiów prawniczych. Powołanie do życia kolejnych kierunków studiów prawniczych (a być może także **studiów międzyobszarowych**, łączących wiedzę i umiejętności prawnicze z wiedzą i umiejętnościami z innego obszaru wiedzy – na przykład z obszaru nauk humanistycznych) stworzy nową sytuację, która zapewne zmusi decydentów politycznych do ponownego rozważenia kwestii ustawowego limitowania dostępu do określonych urzędów i zawodów prawniczych. Prawnicy studia zawodowe, realizowane zwłaszcza na pierwszym poziomie kształcenia, uzyskają zapewne profil praktyczny. Stworzy to nową sytuację dla kształcenia klinicznego na studiach prawniczych z uwagi na kluczowy charakter tzw. modułu praktycznego w programie kształcenia. Kwestią otwartą będzie dobór instytucjonalnych form i rozwiązań organizacyjnych prowadzenia zajęć praktycznych w ramach takiego modułu, determinowany przede wszystkim ukierunkowaniem oferty kształcenia nie tylko na oczekiwania kandydatów na studia, ale przede wszystkim na rynek pracy dla usług prawniczych.

¹³ O początkach ruchu prawniczego kształcenia klinicznego na świecie i w Polsce por. *E. Rekosz*, *Rozwój prawniczej edukacji klinicznej: perspektywa globalna – doświadczenia zagraniczne, historia uniwersyteckich poradni prawnych*, [w:] *Studencka poradnia prawna. Idea – organizacja – metodologia*, Warszawa 2005, s. 27–37. Por. też *K. Olechnowicz*, *Historia klinik prawa*, *Klinika* 2008, Nr 5 (9), a także link „Historia” na stronie internetowej FUPP, www.fupp.org.pl.

¹⁴ Por. roczne sprawozdanie z działalności FUPP z 30.9.2011 r., zawierające m.in. dane statystyczne dotyczące zakresu działania oraz liczby spraw załatwionych w ramach poradnictwa prawnego w poszczególnych uniwersyteckich poradniach prawniczych.

¹⁵ O celu i działalności Fundacji por. *F. Czernicki*, *Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych – droga do powołania, cel oraz opis działań*, [w:] *Studencka poradnia prawna ...*, *op. cit.*, s. 237–249; por. także załączony statut Fundacji, *op. cit.*, s. 253–263. Na marginesie rozważań dotyczących kształcenia klinicznego można sformułować uwagę, że zarówno nazwa Fundacji, jak też cel i zakres jej działania wymagają dostosowania do zmienionej sytuacji w zakresie kształcenia klinicznego. W pierwszej kolejności należałoby rozważyć, czy nie byłoby celowe poszerzenie zakresu działania Fundacji na kolejne sfery kształcenia klinicznego (centrum praktyk sądowych, centrum mediacyjne, centrum obsługi elektronicznego obrotu prawnego etc.) – w takiej sytuacji właściwa wydaje się nazwa „Fundacja Prawnicy Kształcenia Klinicznego”. Jeśli jakiegokolwiek przemawiają za ograniczeniem działalności Fundacji do wspierania poradnictwa prawnego, to należałoby objąć zakresem jej działania wszystkie uczelnie i jednostki organizacyjne uprawnione do prowadzenia studiów prawniczych, a być może także prawo-administracyjnych, prawno-ekonomicznych, prawno-finansowych, z zakresu zarządzania i prawa etc. Właściwą nazwą wówczas byłaby nazwa „Fundacja Akademickiego Poradnictwa Prawnego”.

¹⁶ Są to urzędy sędziego i prokuratora, a także zawody notariusza, adwokata, radcy prawnego oraz komornika.

Można przypuszczać, że o ile prowadzenie jednolitych magisterskich studiów prawniczych pozostanie domeną uniwersyteckich wydziałów prawa, o tyle nowe możliwości związane z powoływaniem do życia studiów prawniczych na pierwszym lub drugim poziomie kształcenia będą wykorzystywane przede wszystkim przez silne akademickie uczelnie niepubliczne. Nie sądzę przy tym, aby uczelnie te chciały powielać „uniwersyteckie” programy kształcenia prawniczego, konstruowane i realizowane na uniwersyteckich wydziałach prawa. Programy te natomiast będą, jak się wydaje, konstruowane w coraz większym stopniu pod kątem rywalizacji absolwentów studiów prawniczych o miejsca na aplikacjach prawniczych: ogólnej, notarialnej, adwokackiej i radcowskiej. Jeżeli przypuszczenia te się potwierdzą, kształcenie kliniczne na jednolitych studiach prawniczych zyska nowe możliwości z uwagi na wyraźniejsze niż dotąd związanie tych studiów z potrzebami i możliwościami rynku pracy w odniesieniu do urzędów sędziego i prokuratora, a także zawodów notariusza, adwokata, radcy prawnego i komornika. Z tego punktu widzenia byłoby ze wszech miar pożądane współdziałanie odpowiednich władz akademickich z przedstawicielami Ministerstwa Sprawiedliwości, a także włączenie przedstawicieli korporacji prawniczych do kształtowania programu studiów oraz powierzenie prowadzenia części zajęć praktycznych przedstawicielom praktyki prawniczej. Z kolei w ramach studiów prawniczych o profilu praktycznym będzie można korzystać z sygnalizowanych wyżej możliwości zawierania umów z podmiotami gospodarczymi w trybie art. 168a PrSzkolWyż.

Pożądanym – z punktu widzenia reformy szkolnictwa wyższego – skutkiem pojawienia się kolejnych kierunków kształcenia prawniczego będzie różnorodność wykształcenia prawniczego, dostosowana w znacznie większym stopniu do otoczenia społeczno-gospodarczego aniżeli obecnie. Różnorodność kształcenia prawniczego może być również sposobem na zapobieżenie negatywnym skutkom umasowienia studiów prawniczych; w aktualnym stanie edukacji prawniczej aspiracje i zamierzenia studentów prawa są związane przede wszystkim z tradycyjnymi urzędami i zawodami prawniczymi, które są w stanie wchłonąć co najwyżej kilka–kilkanaście procent ogółu absolwentów studiów prawniczych. Obecny model „uniwersyteckiego” kształcenia prawniczego o wyraźnym ogólnoakademickim profilu nie stwarza zbyt dużych możliwości przygotowania zawodowego absolwenta takich studiów „pod zamówienie” rynku pracy. Pewne możliwości poszerzenia i umocnienia edukacji klinicznej w tym modelu tworzy perspektywa ustawowej regulacji zawodu doradcy prawnego, dostępnego po ukończeniu studiów prawniczych oraz zdaniu odpowiedniego państwowego egzaminu prawniczego. Należy również zwrócić uwagę na inne możliwości zawodowe dla absolwentów studiów prawniczych, wykraczające poza krąg wspomnianych wyżej sześciu zawodów prawniczych – na przykład możliwości **wykonywania zawodu mediatora**. Dla poradni prawnych istotne znaczenie będzie miała także projektowana ustawa o nieodpłatnej pomocy prawnej, od której można oczekiwać regulacji kompetencji studentów prawa w zakresie udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, a także zasad i form wspierania finansowego poradni prawnych z budżetu państwa i z budżetów społeczności lokalnych. Kształtowanie programu zajęć w ramach kliniki prawa (poradni prawnej) powinno uwzględniać wiedzę i czynności zawodowe związane z wykonywaniem takich zawodów, a także udzielaniem nieodpłatnej pomocy prawnej.

Nowe możliwości kształcenia klinicznego będą zapewne związane z poszukiwaniem odpowiednich form organizacyjnych

prowadzenia zajęć praktycznych (modułu praktycznego). Jak zaznaczono wcześniej, kształcenie kliniczne w ramach jednolitego modelu studiów prawniczych będzie zapewne prowadzone dalej przede wszystkim w sprawdzonej już formie poradni prawnej. Poradnictwa prawnego nie można jednak traktować jako jedyne obszaru działalności kliniki prawa. Jeśli kształcenie kliniczne określimy jako zorganizowany (zinstytucjonalizowany) proces kształtowania – w procesie edukacji prawniczej – umiejętności praktycznego posługiwania się wiedzą z danego obszaru kształcenia, a także innych umiejętności niezbędnych do dokonywania elementarnych czynności zawodowych w ramach danego zawodu (lub grupy zawodów)¹⁷, to poradnictwo prawne jest tylko jedną z wielu możliwości zawodowych istniejących na rynku pracy dla absolwenta studiów prawniczych. O doborze profilu kliniki prawnej, a tym samym praktycznych umiejętności zawodowych, powinno decydować rozeznanie w specyfice lokalnego rynku pracy dla absolwentów studiów prawniczych, powiązane z realizowanym programem kształcenia. Jeżeli zatem działalność poradni prawnej będzie wykraczała poza poradnictwo prawne, to właściwszą nazwą dla takiego przedsięwzięcia będzie „klinika prawna”. Nasze szerszy zakres ma termin „kształcenie kliniczne na studiach prawniczych”, bowiem poza formą organizacyjną kliniki prawnej/poradni prawnej kształcenie kliniczne może być realizowane także jako część zajęć w ramach danego przedmiotu lub przedmiotów prowadzonych na studiach prawniczych w formie zajęć praktycznych (w tym także zajęć z udziałem przedstawicieli praktyki prawniczej), staże, praktyki, wolontariat itp.

Z uwagi na swój charakter jako integralnej części edukacji prawniczej **kształcenie kliniczne powinno zyskać odpowiednie, zinstytucjonalizowane miejsce w strukturze organizacyjnej oraz w programie kształcenia i w procesie dydaktycznym jednostki organizacyjnej prowadzącej studia prawnicze**. Ze względu zaś na duży stopień kosztochłonności kształcenia klinicznego powinno ono być włączone w odpowiednie, samodzielne pod względem organizacyjnym i prawnym struktury pozauniwersyteckie (takie zwłaszcza jak fundacje, stowarzyszenia, spółki celowe przewidziane przepisami PrSzkolWyż itp.), wyposażone w możliwości pozyskiwania środków finansowych. W odniesieniu do studiów prawniczych o profilu praktycznym należy przypomnieć o możliwości zawarcia porozumienia w sprawie studiów prawniczych, przewidującego finansowanie/współfinansowanie kosztów kształcenia klinicznego przez zainteresowane podmioty gospodarcze.

Wspomniana wyżej dwoistość strukturalno-organizacyjna kształcenia klinicznego na studiach prawniczych może skłaniać do różnorodnych rozwiązań instytucjonalizujących kształcenie kliniczne. Istniejące rozwiązania instytucjonalne są budowane przede wszystkim na idei nieodpłatnego poradnictwa prawnego udzielanego przez studentów prawa pod opieką nauczycieli akademickich. Model uniwersyteckiej/akademickiej poradni prawnej sprawdził się w praktyce; okazało się, że jest on w stanie zapewnić nieodpłatne świadczenie nieskomplikowanych porad prawnych o odpowiedniej jakości. **Słabymi stronami studenckiego poradnictwa prawnego są kosztochłonność (działalność poradni prawnej wymaga z reguły zewnętrznych źródeł dofinansowania) i elitarność (dostęp do poradni prawnej jest w zdecydowanej większości przypadków realny dla kilku–kilkunastu procent**

¹⁷ O istocie kształcenia klinicznego por. F. Zoll, B. Namysłowska-Gabrysiak, *Metodologia klinicznego nauczania prawa*, [w:] *Studencka poradnia prawna*, op. cit., s. 212–215; *idem*, O „klinicznej” metodzie nauczania, *Klinika* (wydanie pierwsze, nienumerowane), Warszawa–Kraków 1999. W obu tekstach istota kształcenia klinicznego jest sprowadzana przede wszystkim do kształtowania elementarnych umiejętności zawodowych związanych z udzielaniem porad prawnych.

zainteresowanych studentów). Ograniczenie możliwości dostępu do studenckiego poradnictwa prawnego pozostaje w rażącej sprzeczności z umasowieniem studiów prawniczych i wymaga wprowadzenia ostrych mechanizmów selekcyjnych doboru do poradni. Znalezienie odpowiednich rozwiązań zaradczych jest z pewnością zależne od więzi między poradnią jako zinstytucjonalizowaną częścią struktury akademickiej uczelni a odpowiednim podmiotem zdolnym do współfinansowania kosztów działalności poradni. Nadmiar studentów zainteresowanych uczestnictwem w poradni/klinice prawnej zostanie zapewne w najbliższej przyszłości złagodzony poprzez narastający spadek zainteresowania studiami prawniczymi i w konsekwencji malejącego naboru na nie. Konieczne jest jednak, jak sądzę, wypracowanie takich rozwiązań organizacyjnych dotyczących naboru do poradni oraz prowadzenia spraw przez studentów w ramach poradni, aby zapewnić każdemu zainteresowanemu studentowi, który spełni jasno sformułowane kryteria przyjęcia do poradni, możliwości sprawdzenia swoich predyspozycji i ukształtowania elementarnych umiejętności zawodowych niezbędnych do wykonywania doradztwa prawnego, pracy w charakterze mediatora itp. W perspektywie takich właśnie zawodów, dostępnych dla absolwentów studiów prawniczych bez konieczności ukończenia odpowiednich aplikacji prawniczych, teza o wyłączności modelu czysto teoretycznego, akademickiego studiowania prawa wydaje się bowiem nie do utrzymania.

Wnioski i prognozy

Sytuacja, w jakiej znalazły się polskie uczelnie w wyniku głębokiej nowelizacji Prawa o szkolnictwie wyższym, tworzy nowe uwarunkowania i nowe możliwości dla uniwersyteckich wydziałów prawa oraz uczelni prowadzących studia prawnicze. Dla dotychczas realizowanego modelu studiów prawniczych zasadnicze znaczenie ma głęboko zreformowana regulacja dotycząca autonomii programowej uczelni. Zmusza ona uczel-

nie oraz ich jednostki organizacyjne do współdziałania z partnerami otoczenia społeczno-gospodarczego funkcjonującymi na rynku pracy dla absolwentów uczelni (tzw. **interesariuszami zewnętrznymi uczelni**), a zarazem tworzy możliwości uelastyczenia oferty kierunków studiów oraz realizowanych w ich ramach treści programowych. Administracyjnoprawne limitowanie kierunków studiów przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego nie znajduje już formalnokompetencyjnych podstaw w przepisach Prawa o szkolnictwie wyższym. Uczelnie mogą elastycznie kształtować swoją ofertę poprzez przeobrażanie dotychczasowych programów i planów studiów, a także tworzenie nowych kierunków studiów. Dotyczy to także studiów prawniczych, realizowanych dotąd na polskich uczelniach według jednego modelu organizacyjnego (jako jednolite magisterskie studia prawnicze) i w dość sztywnym gorscie tzw. standardów kształcenia.

Już w najbliższym okresie może dojść do radykalnego przewartościowania edukacji prawniczej; część uczelni zdecyduje się zapewne na tworzenie studiów prawniczych mieszczących się w ramach tzw. praktycznego profilu kształcenia i projektowanych „pod zamówienie” interesariuszy zewnętrznych. Te uczelnie, które utrzymają studia prawnicze realizowane w ramach profilu ogólnoakademickiego, zapewne również dokonają istotnych zmian treści kształcenia z uwagi na rynkowe szanse swoich absolwentów. Istotne znaczenie będzie tu miała zapowiadana deregulacja zawodów prawniczych, przesuwająca przynajmniej częściowo ciężar praktycznego przygotowania zawodowego przyszłych prawników na studia prawnicze. Stworzy to nowe możliwości kształcenia klinicznego na studiach prawniczych. Kształcenie kliniczne będzie musiało wyjść poza ramy dotychczasowego poradnictwa prawnego oraz uzyskać nowe formy instytucjonalno-finansowe, zwłaszcza na studiach prawniczych realizowanych w ramach profilu praktycznego i w ścisłym współdziałaniu z interesariuszami zewnętrznymi. ■

Prawo spółek handlowych Orzecznictwo 2009-2010

Praktyczne stosowanie prawa spółek handlowych musi, szczególnie w dzisiejszych „dynamicznych” czasach, uwzględniać aktualne orzecznictwo sądowe. Nie sposób bowiem poprzestać tu jedynie na analizie, często niejednoznacznych, przepisów prawa lub też komentarzy, które – niejako siłą rzeczy (m.in. ze względu na proces wydawniczy) – nie zawsze uwzględniają najnowszą linię orzeczniczą (a tą z kolei kierują się choćby sądy procesowe i rejestrowe w swej codziennej pracy). Z tego powodu zbiór stanowi nieocenioną pomoc w praktycznym rozwiązywaniu sporów oraz obsłudze prawnej m.in. w zakresie: zasad działania organów spółek kapitałowych, kadencyjności ich członków, wadliwości uchwał organów spółek i ich zaskarżania, zasad odpowiedzialności członków organów (cywilnej i karnej), obrotu akcjami i udziałami, statusu wspólnika/akcjonariusza z uwzględnieniem relacji pomiędzy małżonkami oraz tzw. pełnomocnictw korporacyjnych.

Seria: Zbiory Orzecznictwa Becka
2011 r.
ISBN: 978-83-255-3120-1
cena: 99 zł

Wydawnictwo C.H. Beck

e-mail: dz.handlowy@beck.pl, ul. Matuszewska 14 bud. B1
03-876 Warszawa, tel. 22 31 12 222, fax 22 33 77 601

www.ksiegarnia.beck.pl

The process of shaping of computer science and law specialization

Dr Jacek Janowski*

The prospects for information and legal specialization appearance are caused by the influence of information and communication technologies on the law and its execution. The shaping administration and electronic industry mean the global complication of legal matters and administrative procedures. This situation requires new qualifications and skills where numerous aspects from Information and Communication Technology Law meet. At the moment in educational programmes there are no ventures preparing to dealing with the technologically advanced legal and bureaucratic surrounding. Without considering the subject matter on the border of information technology, telecommunication, law, administration and management it is impossible to build modern economy and introduce proper administration codex.

Kształtowanie się specjalizacji informatyczno-prawnej

Perspektywa pojawienia się specjalizacji informatyczno-prawnej podyktowana jest wpływem technologii informacyjno-komunikacyjnych na prawo i sposoby jego działania. Rysuje się potrzeba dokonania oceny oddziaływania informatyki na: doktrynę prawną, system prawa, wymiar sprawiedliwości, administrację publiczną, stosunki prawne, nauczanie prawa, usługi prawnicze i całą kulturę prawną.

Wpływ technologii informacyjnych na społeczeństwo, państwo, gospodarkę i prawo określany jest mianem informatyzacji, elektronizacji, digitalizacji, komputeryzacji, internetyzacji, cybernetyzacji, wirtualizacji i telematyzacji. Dotyczy on skonwertowanych technologii informatycznych, telekomunikacyjnych i medialnych w zakresie przetwarzania, przekazu i upowszechniania danych, informacji i wiedzy. Na oznaczenie tego wpływu najczęściej stosowanymi określeniami w języku polskim są e-gospodarka, e-administracja, e-handel, e-rząd, e-demokracja, e-bank, e-urząd, e-usługi czy e-deklaracje. Rysuje się też prawo gospodarki i administracji elektronicznej określane mianem prawa nowych technologii, prawa komunikacji elektronicznej czy prawa obrotu elektronicznego.

Oddziaływanie technologii na prawników

Zjawisko wpływu współczesnych technologii informacyjnych na prawo jest różnicowane, zmienne, nieprzewidywalne i wielorako uwarunkowane. Dlatego niełatwa jest też próba jego całościowego opisu i pogłębionego wyjaśnienia. Wszelkie diagnozy i prognozy w tym zakresie są arbitralne i komplikują się w miarę ich kontynuowania. Uznaniowy (wybiórczy) będzie zawsze dobór zagadnień i zawily (techniczny) język ich prezentacji. Z tego też względu ważniejsze staje się zarysowanie horyzontu (paradygmatu) i podanie przykładów (egzemplifikacja). Chodzi bowiem bardziej o to, aby prawnicy i administratywiści zdali sobie sprawę z wagi przemian zachodzących w zakresie spraw i stosunków, którymi się na co dzień zajmują.

Richard Susskind w książce pt. „Koniec świata prawników. Współczesny charakter usług prawniczych” zastanawia się, czy w najbliższych latach w obliczu wyzwań, jakie niosą nowe trendy na rynku usług prawniczych oraz nowe techniki ich świadczenia, uda się utrzymać rolę tradycyjnego prawnika¹. Jego zdaniem zawód prawnika zacznie za chwilę ulegać fundamentalnej

transformacji. W przyszłości znaczenie tradycyjnych doradców prawnych znacząco się zmniejszy. Z niektórych dziedzin życia prawnicy zupełnie znikną, a nawet zaniknie prawo będące wciąż jeszcze główną formą społecznej kontroli. Konieczne będzie stawienie czoła dwóm siłom obecnym na dzisiejszych rynkach: dążeniu do utowarowienia oraz wszechobecnemu rozwojowi i coraz powszechniejszej akceptacji techniki informacyjnej. Uniformizacja i IT będą kształtować usługi prawnicze XXI w.² Transformacja prawa na przełomie tysiącleci polega na przejściu od formalizmu opartego na papierze do wirtualności opartej na bitach. Ucyfrowienie i usieciowienie prawa powoduje, że zmienia się sposób jego tworzenia i wykonywania tak dalece, że nie wiadomo, czy nadal będzie to prawo w dotychczasowej jego postaci. Na świecie coraz szersze zastosowanie mają systemy

* Autor jest adiunktem w Katedrze Teorii Organizacji i Kierownictwa i kierownikiem Pracowni Informatyki Prawniczej na WPIA UMCS w Lublinie.

¹ R. Susskind, Koniec świata prawników. Współczesny charakter usług prawniczych, Warszawa 2010, s. 13.

² Ibidem, s. 13.

wsparcia procesowego, systemy wspomaganie decyzji, systemy ekspertowe prawa, narzędzia komunikacji w obrocie prawnym, systemy automatycznego generowania dokumentów prawnych, internetowe systemy doradztwa prawnego, systemy rozpowszechniania wiedzy prawniczej, systemy internetowych usług prawniczych czy techniki wirtualnych rozpraw.

Tymczasem w Polsce znajomość perspektyw automatyzacji prawa przez prawników nastawionych na obsługę krajowych stosunków prawnych i realizację wewnętrznych procedur jest niewielka. Ma to miejsce m.in. z powodu przesuwania się środka ciężkości działania prawa na ponadnarodowe korporacje przemysłowe i globalne instytucje finansowe.

Trzeba zdać sobie sprawę z faktu, że podmioty globalne dysponują wystarczającymi możliwościami do wchłaniania innowacji technologicznych w celu organizowania procesów, nie tylko gospodarczych, ale również społecznych, kulturowych, administracyjnych i prawnych. Najnowsza technologia stwarza możliwości urzeczywistniane tylko w warunkach: posiadania nieograniczonych środków finansowych, działania pozbawionych skrupułów technokratów, pełnej kontroli posiadanych zasobów, globalnie zamkniętej przestrzeni oddziaływania, niewzruszonej pozycji ponadnarodowej, dalekosiężnej perspektywy działania, korzystania z przychylności decydentów, możliwości kształtowania sprzyjającej opinii publicznej, czerpania z innowacyjnych prac badawczych całego świata, funkcjonowania nieograniczonej łączności czy wyposażenia w sugestywne narzędzia kształtowania wyobraźni.

Metodologia badania technologizacji zjawisk prawnych

W obszarze prawa nowe możliwości poznania i działania stwarza informatyka. Wraz z wykorzystaniem najnowszych technologii informacyjnych coraz więcej wiemy o kształtowaniu się prawa, ale i coraz lepiej możemy się nim posługiwać. Stopniowa parametryzacja prawa prowadzi do jego algorytmizacji. Po **prawometrii** zajmującej się pomiarem faktów prawnych pojawiła się **informatyka prawnicza** wspomagająca znajomość przepisów prawa, a następnie **cybernetyka prawnicza** nakierowana na automatyzowanie działania prawa. Wciąż będą się pojawiały nowe specjalności łączące kompetencje matematyczne, logiczne, lingwistyczne, programistyczne, psychologiczne, socjologiczne, technologiczne i in.

Michio Kaku zauważył, że w ujęciu technologicznym poznanie prawa przebiega w trzech wielkich fazach: do połowy XIX w. *in vivo* – w drodze obserwacji życia społecznego (w relacjach międzyludzkich) – do końca XX w. *in vitro* – poprzez analizę tekstów prawnych (z aktów prawnych) – oraz obecnie *in silico* – za pomocą symulacji komputerowych (na ekranie monitora)³. Z kolei *John Greek* pisze, że: „Najpoważniejsze obawy budzi wpływ cyfrowego świata na nasze zdrowie psychiczne, więzi społeczne i kształt przyszłych społeczności. Autor ten pyta, w jaki sposób duża porcja kontaktów za pośrednictwem komputera wpływa na jednostkę, niezależnie od niekorzystnych skutków oddziaływania pola elektromagnetycznego, siedzącego trybu życia i wysiłku oczu”⁴.

Również w kontekście prawa: „Zastanawiamy się – co komputer robi z naszym umysłem i jak zmienia nasze widzenie świata? Jakie przeobrażenia zachodzą w dużych społecznościach ludzi komunikujących się ze sobą za pośrednictwem nowych środków przekazu albo komputerów połączonych w sieć? Czy zatracamy siebie i nasze dusze w olbrzymiej elektronicznej fikcji i świecie snów, zapominając o naszym rzeczywistym życiu,

naszej biologii, historii i przeznaczeniu? Czy nazwa WWW zyska nagle dodatkowy sens? Czy jest to rozszerzenie pajęczyny życia? Czy też ewolucyjna śmierć i pułapka?”⁵.

Problematyka wpływu cyfrowych technologii informacyjnych, komunikacyjnych i medialnych na prawo wymaga podejścia: interdyscyplinarnego – wielopłaszczyznowego spojrzenia na prawo – ogólnosystemowego – uwzględnienia całego systemu prawa – dynamicznego – ujęcia procesów kształtowania porządku prawnego i komunikacyjnego – badania informacyjnego aspektu ładu prawnego. Podejście holistyczne, systemowe, procesowe i komunikacyjne zmierza do ujęcia prawa w społecznym działaniu. Problematyka na styku informatyki i prawa ma bowiem charakter:

► **teoretyczno-filozoficzny**, w tym socjologiczny i etyczny, co ujawniają wizje społeczeństwa informacyjnego, informatycznego, cybernetycznego, wirtualnego, telematycznego i cyfrowego,

► **praktyczno-techniczny**, w tym organizacyjny i cybernetyczny, co wyraża się w zarządzaniu informacją, wiedzą, procesami, prawami, relacjami, ryzykiem i innowacjami,

► **formalno-dogmatyczny**, w tym lingwistyczny i logiczny, co polega m.in. na kształtowaniu się prawa informatycznego, elektronicznego, cyfrowego, komputerowego, cybernetycznego i internetowego.

Niewystarczające okazują się dotychczasowe wysiłki badawcze i dydaktyczne podejmowane w ramach informatyki prawniczej. Z tego też względu jest ona przeformułowywana i umiejscawiana w ramach szerszej informatyki prawa⁶.

W warunkach postępującego wpływu technologii informacyjnych na prawo zachodzi konieczność systematyzacji dotychczasowego dorobku naukowego oraz nabytego w praktyce doświadczenia. Na styku informatyki i prawa rysują się **dwa modele wyjaśniania problemów**: strukturalny, rzeczowy, statyczny, informacyjny i lingwistyczny, opisujący wyodrębnione zasoby informacji o prawie oraz funkcjonalny, procesowy, dynamiczny, komunikacyjny, interdyscyplinarny, wyjaśniający sieciowe procesy komunikacji w prawie. Pierwszy jest zorientowany na systemy bazodanowe i projektowanie logicznych struktur zapisu informacji w celu poznawania systemu prawa. Dostosowany jest on do potrzeb związanych z podejmowaniem tradycyjnej działalności przez dotychczasowe podmioty w dotychczasowym środowisku. Natomiast drugi zorientowany jest na systemy teleinformatyczne i kształtowanie kompetencji w procesie zarządzania wiedzą w obrocie prawnym. Odpowiada wyzwaniom związanym z prowadzeniem nowych rodzajów działalności również przez organizacje wirtualne.

Charakter specjalizacji informatyczno-prawnej

Zastosowanie technologii informatycznych dotyczy dziś już nie tylko wąskiego przetwarzania informacji o prawie (stanach prawnych), czym zajmowała się informatyka prawnicza, ale przede wszystkim powszechnej wymiany informacji w obrocie prawnym, czym zajmuje się proponowana informatyka prawa. Masowe i kłopotliwe problemy na styku informatyki i prawa wciąż podejmowane są w sposób partykularny, przypadkowy i równoległy z wielu stron. Postępujący i komplikujący się charakter technologicznego uwikłania prawa widoczny jest na wszystkich poziomach jego występowania (stanowienia,

³ *M. Kaku*, *Wizje, czyli jak nauka zmieni świat w XXI wieku*, Warszawa 2010, s. 227.

⁴ *J.O. Greek*, *Nowa era komunikacji*, przeł. *P. Głowacki*, Warszawa 1999, s. 100.

⁵ *Ibidem*, s. 100.

⁶ Szeroko na ten temat pisze *J. Janowski*, *Informatyka prawa: zadania i znaczenie w związku z kształtowaniem się elektronicznego obrotu prawnego*, Lublin 2011.

stosowania, wykonywania, przestrzegania i egzekwowania) oraz na wszystkich obszarach regulacji (prawo karne, cywilne, administracyjne, handlowe, autorskie, finansowe, pracy i in.). Pojawianie się od lat 80. XX w. w społeczeństwie, państwie i praktyce ponadnarodowej zjawiska elektronicznego obrotu prawnego wymusza powstawanie prawa gospodarki i administracji elektronicznej. **Formalizacja prawna elektronicznej postaci informacji i elektronicznej drogi komunikacji:**

a) stwarza nową elektroniczną, wirtualną, cybernetyczną przestrzeń działania prawa, kształtowania stosunków, składania oświadczeń woli, zawierania umów, wymiany dokumentów, archiwizacji akt itd.,

b) definiuje instytucje informatyczno-prawne, tj.: dokument elektroniczny, podpis elektroniczny, pieczęć elektroniczną, system teleinformatyczny, informatyczny nośnik danych, środek komunikacji elektronicznej, centralne repozytorium wzorów, elektroniczne akta spraw, elektroniczne faktury czy platformę e-PUAP,

c) konstytuuje procedury elektroniczne, tj.: elektroniczne doręczenia, elektroniczne wnoszenie pism, elektroniczny obieg dokumentów, archiwizację dokumentów elektronicznych, elektroniczne postępowanie upominawcze, elektroniczne ogłaszanie aktów prawnych, elektroniczne zamówienia publiczne, składanie elektronicznych deklaracji podatkowych.

Kształtująca się specjalizacja informatyczno-prawna ma charakter:

a) **multidyscyplinarny** – łącząc wiele dyscyplin, w tym nauki prawne i administracyjne, organizacji i zarządzania, cybernetyczne informacji i informatyczne, czego przykładem jest cybernetyka prawnicza,

b) **interdyscyplinarny** – powstaje na styku dyscyplin, korzystając z wypracowanych przez nie metod, czego przykładem są systemy zautomatyzowanego zarządzania wiedzą w prawie,

c) **transdyscyplinarny** – wydobywa problemy wspólne dla różnych dziedzin, jak np. identyfikacja uczestników obrotu prawnego za pomocą skomplikowanych technologii i zawiłych regulacji podpisu elektronicznego.

Specjalizacja wyodrębniana jest w drodze ponadgałęziowej i ponaddziedzinowej integracji zagadnień wspólnych lub podobnych. Jest ona niezbędna w celu unikania wielokrotnego i różnorodnego ich regulowania, rozwiązywania czy załatwiania. Wyodrębnienie specjalizacji informatyczno-prawnej umożliwi:

a) jednolite, całościowe i spójne podejmowanie różnorodnych problemów i stosunków z tzw. elementem informatycznym w obszarach handlu elektronicznego, informatyzacji administracji, bankowości internetowej, ochrony danych i prywatności w sieci, przestępczości komputerowej, świadczenia usług drogą elektroniczną, zasad korzystania z publikacji sieciowych,

b) upowszechnianie rozwiązań służących poprawie bezpieczeństwa informacyjnego i prawnego w sieci w interesie prywatnym, np. przez udzielanie wskazówek i ostrzeżeń, oraz publicznym, np. przez opracowywanie instrukcji i regulaminów,

c) przygotowanie do pracy na stanowiskach wymagających kompetencji praktyczno-technicznych i teoretyczno-prawnych, np. organizacji elektronicznego obiegu dokumentów, posługiwania się podpisem elektronicznym, zabezpieczania zbiorów danych czy publikowania materiałów w Internecie.

Widoczny jest dziś brak specjalistów łączących kompetencje prawne i informatyczne do obsługi nowych stanowisk pracy, takich jak administrator bezpieczeństwa informacji, pełnomocnik ds. ochrony informacji niejawnych, redaktor Biuletynu Informacji Publicznej, administrator systemu obiegu dokumentów, operator platform dostępowych czy kierownik kancelarii tajnej.

Konieczność zarządzania wiedzą

Usługi sektora informacyjnego są usługami informacyjnymi. Ich odmianę stanowią usługi prawnicze. Ze względu na swoje przyporządkowanie do potrzeb społecznych i możliwości technicznych ich trzonem jest wiedza. Zarządzanie wiedzą decyduje o jakości usług prawnych. W zależności od użytej technologii mają charakter cyfrowy, automatyczny, sieciowy, mobilny, wirtualny czy inteligentny.

Usługi prawnicze oparte są na mniej lub bardziej zaawansowanej wiedzy, pozyskiwanej bezpośrednio albo pośrednio, osobiście albo automatycznie. Od innowacyjności wiedzy o prawie i w prawie zależy wartość usługi prawnej. Zarządzanie wiedzą o prawie i w prawie odnosi się do kształtowania i wykorzystywania wiedzy podczas badania prawa oraz podczas jego działania. Jest tak w kancelariach prawniczych, jak również na wydziałach prawa.

Wiedza prawna i prawnicza to informacje o prawie przyporządkowane do ich zastosowania w obrocie prawnym, administracyjnym i gospodarczym. Jest ona indywidualizowana (personalizowana), standaryzowana (ujednoliczona), systematyzowana (zestawiana), pakietowana (integrowana) i utowarowiana (oferowana). Standaryzowane, systematyzowane, pakietowane i oferowane usługi prawnicze są świadczone coraz częściej za pomocą zaawansowanych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, w tym wydobywania wiedzy, automatyzacji dokumentów, mobilnego dostępu czy identyfikacji tożsamości.

Badania prawne polegają na poszukiwaniu i wykorzystywaniu wiedzy o prawie i w prawie prowadzone są na różne sposoby teoretyczne i praktyczne, urzędowe i prywatne, zawodowe i potoczne, komercyjne i niekomercyjne. Źródłem wiedzy prawnej i prawniczej jest teoria i praktyka prawnicza, czyli praca prawników i nieprawników polegająca na badaniu stanu prawa i dopasowywaniu do niego obrotu prawnego. *Richard Susskind* wylicza **12 niecałkowicie odrębnych źródeł dostępu do wiedzy prawnej i prawniczej jako sposobów pozyskiwania pracy prawniczej:**

» **insourcing** – samodzielne wykonywanie zadań w oparciu o własne możliwości, co ma zastosowanie zwłaszcza do zadań specjalnych i nietypowych usług,

» **odprawniczenie** – proces odpowiedzialnego przekazywania zadań prawniczych nieprawnikom, asystentom, menedżerom, co może być wspierane przez standardy i systemy,

» **przenoszenie** – przesuwanie pracy do mniej kosztownych organizacji nawet w innych państwach, czego celem jest świadczenie usług po niższych kosztach pracy i lokalizacji,

» **offshoring** – przesuwanie pracy do innych państw, gdzie brak punktów zaczepienia, ale jest możliwe świadczenie usług zdalnych ze względu na technologię,

» **outsourcing** – delegowanie zadań specjalistycznym pracownikom innych podmiotów wspierające wąskie zakresy zadań, do których nie ma w organizacji macierzystej przygotowania,

» **podwykonawstwo** – stałe wykonywanie części zadań własnych przez wypróbowanych kooperantów i na podstawie stałych zleceń, również w ramach organizacji wirtualnych,

» **cosourcing** – współpraca osobnych organizacji w trakcie wykonywania większych zadań, łączenie sił w celu oferowania szerszych usług i składania szerszych ofert,

» **leasing** – zawieranie umów na czas określony lub nie w celu realizacji określonych inicjatyw, co sprowadza się do wynajmu pracowników, a w Polsce zlecenia,

» **homesourcing** – sposób pozyskiwania wybitnych prawników, którzy nie chcą lub nie mogą świadczyć pracy w wyznaczonych miejscach pracy,

» **opencourcing** – gromadzenie i udostępnianie materiałów w publicznie dostępnych repozytoriach i w prywatnych społecznościach,

» **komputeryzacja** – usystemowanie, pakietowanie i utowarowanie pracy prawniczej przy wykorzystaniu systemów informatycznych przez ich oprogramowanie,

» **nosourcing** – możliwość zaniechania działania i całkowitego powstrzymania się od zlecenia pracy prawniczej ze względu na ostrożność w ocenie ryzyka prawnego⁷.

W związku z presją na globalizację, komercjalizację i utowarowanie należy spodziewać się konwergencji tych obcych jeszcze form świadczenia pracy i wykonywania zadań.

Technologia kryje w sobie ambiwalentny potencjał, a wszystko zależy od tego, kto i do czego jej używa. Z jednej strony jest obawa, że posługiwanie się nią w obrocie prawnym będzie prowadziło do seryjnego świadczenia zestandaryzowanych usług, ale z drugiej strony stwarza ona lepsze możliwości obsługi zindywidualizowanej. Dlatego niezbędne jest szersze rozpoznanie niż tylko odwołujące się do stanu prawa i stanu techniki. Uwzględnienia wymagają szersze procesy społeczne, gospodarcze i kulturowe współczesnego świata.

Wpływ informatyki na zawody prawnicze

Dziś podstawowym sposobem współdzielenia wiedzy jest Internet, za pomocą którego rozpowszechniane są idee, teorie i wnioski. Wykorzystywanie drogi elektronicznej podczas prowadzenia badań jest już faktem. Tymczasem coraz częściej podnosi się, że **szkoły wyższe przygotowują do nieaktualnych już warunków działania prawa**. Wynika to z braku refleksji nad trendami współczesnego świata i współczesnego prawa. Prawników cechuje nostalgia, tradycja, ignorancja, nawyki, obawy i przyzwyczajenia. Blokuje to adaptację do zmieniającej się rzeczywistości.

Do tej pory pośrednikami pomiędzy prawem i nieprawnikami byli prawnicy, ale to się zmieni za sprawą technologii. Rysują się perspektywy: utowarowienia usług prawniczych, kształtowania się elektronicznego rynku prawnego, globalizacji obsługi prawnej, ożywienia prawa w działaniu, delegalizacji pozycji prawa stanowionego, narastania ryzyka prawnego, popularyzacji wiedzy prawnej, internetowej aktywizacji nieprawników, ułatwienia dostępu do ukrytego rynku prawniczego, lepszego dostosowywania usług do potrzeb, samodzielnej wstępnej oceny okoliczności sprawy, osadzania wiedzy prawnej w oprogramowaniu systemowym i użytkowym, łączenia kwalifikacji prawnych z innymi specjalizacjami, zmniejszania zaangażowania prawników w problemy prawne obywateli, udziału prawników w zamkniętych społecznościach internetowych, poszerzania się zakresu prawniczego *opencourcingu*, rozsyłania spersonalizowanych alertów prawniczych, cięcia kosztów obsługi prawnej, poszukiwania alternatywnych sposobów pozyskiwania usług prawnych, współdzielenia kosztów świadczenia usług prawniczych, nawiązywania stałej współpracy prawników różnych branż, unikania usług zindywidualizowanych, standaryzowania działalności prawników, kształtowania się zawodu inżynierów wiedzy prawniczej, zapotrzebowania na pracę analityczną nad standardami i systemami, liberalizacji rynku usług prawniczych i narastania presji na promocję zdrowia prawnego.

Przyszłość świata prawników i kancelarii prawnych wiąże się z przyszłością działania prawa i nauki prawa. Technologia wpływa na wypieranie prawa przez standardy realizowane nie zawsze koniecznie przez prawników, systemy z osadzoną wiedzą prawną w ich architekturze, porady udostępniane w sieci na zasadzie *opensoircingu* i multiusługi świadczone w oparciu

o hybrydowe kwalifikacje. Można się spodziewać, że działanie prawa zastąpi wsparcie nieprofesjonalnych usługodawców, inżynieria analizy wiedzy prawnej, zarządzanie przewidywaniem ryzyka prawnego i hybrydowe kwalifikacje z pogranicza różnych dyscyplin. Zmiany te najbardziej zagrażają prawnikom świadczącym rutynowe usługi prawnicze i zapewniającym stałą obsługę prawną instytucji. Wkrótce pojawią się mniej kosztowne, a zarazem bardziej dogodne sposoby świadczenia usług, które dziś są ich domeną⁸.

Zdaniem *Susskinda* w przyszłości będziemy mieć do czynienia z pięcioma rodzajami prawników:

– **zaufanymi doradcami-ekspertami** – prawnikami świadczącymi usługi na miarę, o wysokim poziomie zaufania (personalizacji) i wyspecjalizowania (nowatorstwa), które jednak staną się tylko dobrem luksusowym i mało popularnym,

– **wspomaganyimi praktykami** – osobami, które umiejętności prawnicze i wiedzę prawniczą potrzebują nie po to, by świadczyć usługi na miarę, ale by z pomocą nowoczesnych technologii pracować na kolejnych etapach ewolucji usług,

– **inżynierami wiedzy prawnej** – wysoko wykwalifikowanymi prawnikami, zajmującymi się organizowaniem dużych zbiorów złożonych treści i procesów prawniczych wymagających analizowania, dopracowywania i ucieleśniania w postaci standardowych praktyk roboczych oraz systemów komputerowych,

– **menedżerami ryzyka prawnego** – prawnikami pomagającymi klientom w unikaniu problemów, a nie tylko w ich przezwyciężaniu, opracowującymi metody, procedury i systemy pomagające oceniać, identyfikować, kwantyfikować i kontrolować elementy ryzyka występujące w codziennej działalności,

– **prawniczymi hybrydami** – prawnikami coraz bardziej multidyscyplinarnymi, angażującymi się w sąsiednie dyscypliny, zostającymi kierownikami projektów, konsultantami strategicznymi, ekspertami rynkowymi, menedżerami przedsiębiorstw, brokerami transakcyjnymi lub innymi specjalistami⁹.

Również w prawie technologii prowadzą do ucieczki od rzeczywistości, braku czasu, chaosu informacyjnego, zaniku autentycznych relacji. Dlatego pojawia się zapotrzebowanie na nowego typu zarządzanie, w tym autentycznością, czasem, wiedzą, relacjami, wolnością, przyszłością i ryzykiem. *Thomas Eriksen* zauważa, że do niedawna powszechnie uznawano, że większość ludzi pilnie potrzebuje szerszej wiedzy. Wiedza oznaczała bowiem władzę, a przynajmniej władzę nad warunkami własnego życia. Hasło to nie straciło ważności, nastąpiła jednak zasadnicza zmiana w tym, że informacji przestało brakować. [...] Dziś sprawą nadrzędną dla wykształconych mieszkańców bogatych krajów świata jest uznanie za priorytet filtrowania informacji. W tak przytłaczającym nadmiarze informacji każdy, kto chce zrozumieć swoje społeczeństwo, kulturę czy cokolwiek innego, nie może dążyć do uzyskania możliwie największej ilości informacji¹⁰. Ten nadmiar informacji paraliżuje dziś prawników, może bardziej niż kiedyś ich brak.

Ukryte działania komputera ujawniają liczne paradoksy, w tym to, że większa możliwość wyboru ogranicza wolność, wzrost wydajności pracy dostarcza większej ilości pracy, ułatwienie kontaktów powoduje słabnięcie relacji, lepsze przystosowanie komputera do ludzkich potrzeb bardziej przystosowuje człowieka do jego specyfiki, dostęp do większej ilości informacji sprawia większy chaos, zadowoleniu z dokonujących się

⁷ *R. Susskind, op. cit., s. 54–57.*

⁸ *Ibidem, s. 264.*

⁹ *Ibidem, s. 262.*

¹⁰ *T. Eriksen, Tyrania chwili: szybko i wolno płynący czas w erze informacji, przeł. G. Sokół, Warszawa 2003, s. 34–35.*

przemian towarzyszy narastająca frustracja, im więcej opcji życiowych, tym mniejszy optymizm, radykalnemu przyspieszeniu towarzyszy nawrót dawnych dylematów, w miarę planowania społecznego postępuje niepewność, wzrost możliwości komunikacyjnych generuje zanik tożsamości.

Destrukcyjne technologie prawnicze

Destrukcyjne technologie prawnicze to termin zaproponowany przez R. Susskinda na oznaczenie technologii lub technik ich zastosowania, które wykraczają poza zwykłe wspieranie lub podtrzymywanie dotychczasowych sposobów działania przedsiębiorstwa lub sektora i zamiast tego kwestionują lub przebudowują fundamenty jego funkcjonowania¹¹. Technologie destrukcyjne dla prawników nie muszą być destrukcyjne dla ich klientów, np. ze względu na koszty usług. Destrukcja odnosi się do niszczenia dotychczasowych form i formuł działania prawa i wykonywania zawodów prawniczych. Z innych względów destrukcyjne technologie prawnicze mogą się okazywać ekonomicznie albo społecznie zbawienne, np. przez poszerzenie dostępu do sprawiedliwości, usprawnianie obrotu prawnego, potanianie usług prawniczych, przewyżnianie formalizmów, ograniczanie uznaniowości, uwalnianie od kazuistyki czy demaskowanie nadużyć.

Nowe technologie z jednej strony przyczyniają się do racjonalizacji procesów, oszczędności kosztów i efektywności wykorzystania zasobów, ale z drugiej prowadzą do uproszczeń, redukcji, jednolitości, schematyczności i konformizacji. Generalnie powodują przesuwanie się działania prawa ze sfery publicznej na prywatną. W coraz większym stopniu bowiem na jego działanie ma wpływ rynek, a nie państwo. Służą temu projekty deregulacji, liberalizacji, prywatyzacji, komercjalizacji, restrukturyzacji i przyciągania obcego kapitału kosztem przywilejów nieosiągalnych dla przedsiębiorstw krajowych. Potencjał i pozycja ponadnarodowych korporacji pozwala na sformułowanie **tezy o prywatyzacji prawa**. Polega ona na:

- zastępowaniu norm powszechnie obowiązującego prawa normami kształtowanymi przez rozliczne organizacje pozapaństwowe,
- lekceważeniu przez ponadnarodowe korporacje ustawodawstw krajowych, zwłaszcza podatkowych,
- forsowaniu globalnych programów minimalizacji roli państwa, zwłaszcza w gospodarce,
- osłabianiu instytucji państwowych przez rządy akceptujące pierwszeństwo rynków,
- większej innowacyjności podmiotów prywatnych niż publicznych w sferze zarządzania i organizacji.

W tej sytuacji, jak zauważył R. Susskind, podstawowym problemem jest otwartość prawniczych umysłów. Zasadniczo bowiem nie ma prawników badających wpływ IT na zawody prawnicze i samo prawo, którzy by porzucali nowoczesne technologie i powracali do tradycyjnego wykonywania pracy. Ci, którzy zainteresują się tym rozwiązaniem, zawsze zostają zwolennikami jego zastosowania w prawie¹².

Prawnicy mają trudności w pojęciu tego, że: Internet nie ma żadnych granic, żadna innowacja nie jest ostatnim słowem, technologii nie da się zatrzymać, praca musi się zmieniać, a dotychczasowe podziały tracą na znaczeniu. Prawnicza mentalność wciąż cechuje się: myśleniem życzeniowym, samozadowoleniem, formalizmem, tradycjonalizmem i ekskluzywizmem.

Rzeczywiście prawnicy nie powinni dłużej ignorować: elektronicznego rozpowszechniania szkodliwych informacji, prowadzenia

globalnej wymiany kapitałowej, poszerzania się społeczności internetowych, dokonywania czynności prawnie nieobjętych w sieci, sterowania za pomocą informacji, bieżącego inwigilowania komunikacji, automatycznego łączenia faktów i wykrywania związków między nimi, wydobywania wiedzy z rozproszonych danych, scalania w sieci odrębnych systemów informacyjnych, koncentracji wiadomości w ręku nielicznych dysponentów, możliwości udostępniania informacji i wiedzy o prawie, algorytmizowania coraz dłuższych łańcuchów wartości, świadczenia pracy poprzez sieci ponad granicami, rozpowszechniania się cyfrowych awatarów (masek), lokowania środków w cyberprzestrzeni, posługiwania się w obrocie elektronicznymi agentami, współdzielenia plików multimedialnych w sieciach P2P, nieograniczonego powielania i przekazywania utworów, rozpowszechniania niechcianych treści reklamowych, przejmowania kontroli nad cudzymi komputerami czy śledzenia położenia w przestrzeni telefonów komórkowych.

Wymieniane są **cztery postawy prawników wobec technologii informacyjnych**. Są to twierdzący, że:

- ▶ odegrają one fundamentalną rolę w transformacji, a nawet destrukcji profesji prawniczej,
- ▶ nie możemy być pewni powodowanych przez nie zmian, ale istniejące systemy są zbyt znaczące, aby je zignorować,
- ▶ wszystko to jest bardzo interesujące dla innych zawodów, ale nie prawników, gdyż prawdopodobnie nie wywrze wpływu na świat prawa,
- ▶ wszystkie one są tylko chwilowymi kaprysami i niedługo przeminą bezpowrotnie¹³.

Pojawia się problem obowiązywania prawa w cyberspołecznościach, które są coraz bardziej rozległe, mobilne, zintegrowane i zautomatyzowane. Z punktu widzenia tradycyjnych konstrukcji prawnych niełatwe jest przekroczenie granic świata opartego dotąd na materii, tekście, lokalizacji i liniowości. Praca prawnika staje się coraz bardziej równoległa, permanentna, natychmiastowa, zintegrowana, interaktywna, symulowana, zestandaryzowana, zalgorytmizowana, zautomatyzowana, multimedialna, mobilna, sieciowa i wirtualna. Rodzi to nieznanne dotąd zadania i wyzwania, zarówno przed nauką prawa, jak i praktyką prawną.

Zakończenie

Kształtowanie się administracji i gospodarki elektronicznej oznacza globalne komplikowanie się stosunków prawnych i procedur administracyjnych. Radzenie sobie z nimi wymaga nowych kwalifikacji i umiejętności z pogranicza wielu dyscyplin zaliczanych na świecie do prawa technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICTL – *Information and Communication Technology Law*).

Posługiwanie się komputerem i Internetem w obrocie prawnym i działaniu administracji rodzi nieznanne dotąd trudności nie tylko dla urzędników i biznesmenów, ale i samych prawników. Występują one coraz częściej we wszystkich gałęziach i dziedzinach prawa. Rodzi to potrzebę całościowego i jednolitego podejścia badawczego oraz dydaktycznego.

W Polsce od początku obecnego stulecia wprowadzane są technologicznie uwikłane regulacje prawne, tak w postaci pojedynczych przepisów (np. do KC i KPC), jak również całych aktów normatywnych (np. ustawa o informatyzacji działalności administracji publicznej). Dodatkowo postępujący poziom

¹¹ R. Susskind, *op. cit.*, s. 101.

¹² *Ibidem*, s. 266.

¹³ *Ibidem*, s. 85.

zaawansowania technologii teleinformatycznych powoduje konieczność stałego korygowania i uzupełniania norm już obowiązujących. Przykładem tego są unormowania w zakresie prawa telekomunikacyjnego, własności intelektualnej, handlu elektronicznego, przestępczości komputerowej, ochrony danych osobowych i podpisu elektronicznego.

W związku z technologizacją prawa zasadne wydaje się kształtowanie specjalizacji uzupełniających zdobywane wykształcenie o tzw. kompetencje cyfrowe. Są one niezbędne do tworzenia,

stosowania i przestrzegania prawa społeczeństwa informacyjnego oraz funkcjonowania przyjaznej administracji publicznej.

Obecnie brak w programach kształcenia akademickiego przedsięwzięć kompleksowo nastawionych na przygotowanie do działania w warunkach technologicznie zaawansowanego otoczenia prawnego i biurokratycznego. Bez podjęcia problematyki na styku informatyki, telekomunikacji, prawa, administracji i zarządzania nie da się budować innowacyjnej gospodarki i wprowadzać kodeksów dobrej administracji.

W poprzednim numerze Kliniki m.in.:

- » Zagadnienia etyki prawniczej w nauczaniu klinicznym studentów z perspektywy doświadczeń Studenckiego Punktu Informacji Prawnej „Kliniki Prawa – Kliniki Praw Dziecka” WPIA UŁ – *Małgorzata Wysoczyńska*
- » Sposób organizacji pracy tzw. grupy sądowej z zakresu prawa karnego z perspektywy doświadczeń Studenckiego Punktu Informacji Prawnej „Kliniki Prawa – Kliniki Praw Dziecka” WPIA UŁ – *Małgorzata Wysoczyńska*
- » Aktywne metody nauczania w klinikach prawa – *Magdalena Ustaborowicz*
- » Podstawowe zagadnienia organizacji grupy studenckiej – *Magdalena Ustaborowicz*
- » Praca pro bono a pomoc prawna i profesjonalizm prawniczy – *Paweł Skuczyński*
- » Poradniana działalność pro publico bono jako asumpt w kształtowaniu świadomości prawnej młodego adepta prawa – czyli od praktykanta do aplikanta – *Joanna Natalia Wróbel*
- » Projekt Kodeksu

Seria: Leksykony prawnicze
2011 r., 368 str.
ISBN: 978-83-255-2552-1
Cena: 69 zł

Leksykon prawa cywilnego

Leksykon prawa cywilnego – część ogólna zawiera wybór 100 najważniejszych haseł z części ogólnej prawa cywilnego, które przybliżają czytelnikowi podstawowe instytucje i pojęcia prawa cywilnego. Hasła opracowane zostały przez pracowników naukowych Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem prof. UG dr hab. Ewy Bagińskiej. Leksykon stanowi pomoc w nauce prawa cywilnego dla studentów różnych kierunków studiów, w szczególności prawa, administracji, zarządzania lub politologii. Syntetyczne opracowanie haseł umożliwia szybkie dotarcie do wiadomości lub ich sprawdzenie. Dzięki alfabetycznemu układowi haseł, Leksykon jest także wygodną pozycją referencyjną dla praktyków, pracowników administracji publicznej, dziennikarzy i innych osób, dla których wynikała potrzeba uzyskania efektywnej i zwięzłej informacji na temat określonej instytucji lub pojęcia z zakresu prawa cywilnego.

Autorami Leksykonu opracowanego w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Gdańskiego pod redakcją dr hab. prof. UG Ewy Bagińskiej są adiunkci: dr Małgorzata Balwicka-Szczyrba, dr Krzysztof Czub, dr Grzegorz Karaszewski, dr Grzegorz Kuczyński, dr Anita Lutkiewicz-Rucińska, dr Anna Stępień-Sporek, dr Anna Sylwestrzak, asystenci: Izabela Adrych, Maja Maciejewska-Szałas, Beata Ruszkiewicz oraz Hanna Czerwińska (doktorantka).

www.ksiegarnia.beck.pl

Wydawnictwo C.H. Beck

e-mail: dz.handlowy@beck.pl, ul. Matuszewska 14 bud. B1
03-876 Warszawa, tel. 22 31 12 222, fax 22 33 77 601

Quo vadis, legal clinic? Memories from the 6th Worldwide Conference of Global Alliance for Justice Education

Klaudia Gašior*, Joanna Rycerz**

Global Alliance for Justice Education is an organization that promotes the exchange of information and experiences between the people associated with justice education throughout the world. Through clinical education as well as the Street Law program GAJE attempts to create and strengthen the socially responsible behavior among the practicing lawyers, judges, non-governmental organizations, and the lay public.

In every 4 years GAJE Members are meeting at conference, each time it takes place in the another part of the world. This time it was held on 11–15 July 2011 in Valencia (Spain) in cooperation with IJCLE (International Journal Of Clinical Legal Education). During five days of the Conference this beautiful Spanish town was visited by nearly 300 delegates from over 40 countries. The Conference sessions were organized in discussion panels, some of which followed the GAJE theme (“Combating Social Injustice Through Justice Education”) and other the IJCLE theme (“Life, the Universe and Clinic: What questions does Clinic answer?”).

For the first time we had an opportunity to represent Poland in such a big meeting, so in this paper we will try to present our observations from the conference. During the meetings we had an opportunity to participate in the Street Law workshops, hear what kind of problems do the legal clinics in Nigeria face with, learn how students from the Northumbria University learn to interview the client and listen about the cooperation of students of law school and medicine in the Medical Law Clinic based on the activities of USA and Poland.

Filip Czernicki, the Chairman of Global Alliance For Justice Education has summed up the five-day conference in the words: “GAJE is there to make contacts and find friends”. GAJE is the aurea mediocritas for cooperation and creating a new model of the legal education and providing social justice.

Quo vadis, poradnio prawna? – wspomnienia z 6. konferencji Global Alliance for Justice Education

Światowa Koalicja na rzecz Wychowania w Duchu Sprawiedliwości (*Global Alliance for Justice Education*) jest międzynarodowym przedsięwzięciem skupiającym osoby zainteresowane osiągnięciem sprawiedliwości poprzez edukację. Organizacja powstała we wrześniu 1996 r. w Sydney z inicjatywy australijskich prawników – zarówno teoretyków, jak i praktyków – którzy byli zainteresowani nowymi metodami nauczania prawa. Do grupy założycieli należeli przedstawiciele 11 państw: Argentyny, Australii, Bangladeszu, Kanady, Chin, Fidżi, Indii, Nigerii, Afryki Południowej, Wielkiej Brytanii, USA. Obecnie do GAJE należą także reprezentanci: Armenii, Chile, Ghany, Węgier, Kenii, Litwy, Polski, Rosji, Słowacji, Sri Lanki oraz Ugandy.

GAJE podkreśla potrzebę współpracy pomiędzy państwami wysokorozwiniętymi, w których edukacja i świadomość prawna stoją na wysokim poziomie, a państwami, które stawiają w tej dziedzinie dopiero pierwsze kroki.

Tytułem wprowadzenia

„GAJE jest po to, by tworzyć kontakty i znaleźć przyjaciół”.
Filip Czernicki, przewodniczący GAJE

Członkowie GAJE, którzy w większości wywodzą się ze środowisk uniwersyteckich, podkreślają rolę klinicznego nauczania

studentów prawa w edukacji prawniczej, a także w promowaniu społecznie odpowiedzialnej postawy wśród profesjonalnych prawników, sędziów, organizacji pozarządowych i zwykłych

* Autorka jest studentką IV r. prawa na Uniwersytecie Rzeszowskim, koordynatorem ds. Programu Street Law UPP w Rzeszowie.

**Autorka jest studentką IV r. prawa na Uniwersytecie Rzeszowskim, prezesem UPP w Rzeszowie.

obywateli. W swojej działalności organizacja kładzie nacisk na promocję praktycznych form nauczania prawa, jak m.in. kliniki prawa, formy aktywnej pracy z uczniami szkół średnich czy więźniami w ramach projektu *Street Law*.

Cele GAJE:

▶ Ułatwienie wymiany informacji na płaszczyźnie międzynarodowej oraz budowanie współpracy na płaszczyźnie wybranych zagadnień prawnych poprzez m.in. prowadzenie witryny internetowej.

▶ Stworzenie globalnego *think tanku* metod nauczania, źródła inspiracji i pomysłów na nowe przedsięwzięcia.

▶ Promowanie krajów rozwijających się poprzez organizację na ich terytorium międzynarodowych konferencji.

Jedną z form aktywności GAJE jest organizowanie międzynarodowych konferencji, z których pierwsza miała miejsce w 1999 r. w Thiruvavathapuram (Kerala, Indie). Od tego czasu osoby związane z ruchem klinicznym z różnych rejonów świata raz na cztery lata spotykają się, aby wymienić poglądy i pomysły. Każda z konferencji odbywa się w innym regionie świata, co podkreśla jej międzynarodowy wymiar i charakter. Spotkania te są świetną okazją do wymiany informacji i doświadczeń pomiędzy osobami związanymi z wychowaniem w duchu sprawiedliwości (ang. *justice education*) na całym świecie. Ich swoistym podsumowaniem jest publikacja, która ukazała się pod redakcją prof. *Franka Blocha*: „*The Global Clinical Movement: Educating Lawyers for Social Justice*”, wydana przez Oxford University Press.

Szósta konferencja GAJE

Szósta konferencja GAJE miała miejsce 11–15.7.2011 r. w Walencji (Hiszpania). Lokalnym partnerem był Instytut Praw Człowieka Wydziału Prawa przy Uniwersytecie w Walencji we współpracy z Instytutem Praw Człowieka Bartolomégo de las Casas przy Uniwersytecie Carlosa III w Madrycie, Poradni Prawnej „Dret al Dret” przy Uniwersytecie w Barcelonie oraz CEDAT (Centre d’Estudis de Dret Ambiental de Tarragona) przy Uniwersytecie Rovira i Virgili w Tarragonie. Partnerem dla GAJE podczas konferencji był *International Journal of Clinical Legal Education* (IJCLE). Spotkanie GAJE i IJCLE w Walencji cieszyło się ogromną popularnością – wzięło w nim udział blisko 300 delegatów z ponad 40 krajów.

W panelu konferencyjnym przewidziane były wykłady, warsztaty oraz dyskusje. Część spotkań skupiała się wokół celów GAJE, część zaś odpowiadała tematyce IJCLE. **Tematem spotkań GAJE było:** „Zwalczanie nierówności społecznych poprzez wychowanie w duchu sprawiedliwości”, natomiast motywem przewodnim spotkań IJCLE było „Życie, wszechświat i kliniki: czego można oczekiwać od poradni prawnych?”. Uczestnicy pracowali w niewielkich grupach (20–30 osób), co niewątpliwie ułatwiało współpracę i umożliwiało poznanie (często odmiennych) poglądów osób z całego świata. Równocześnie odbywały się 3–4 spotkania i z przykrością musimy stwierdzić, że nie mogliśmy uczestniczyć we wszystkich. Wszystkie spotkania były wyjątkowe i pozwalały poznać nam osiągnięcia ruchu klinicznego na każdym kontynencie. Spośród tematów poruszanych podczas tego trwającego aż pięć dni spotkania wybrałyśmy i opisałyśmy w niniejszym artykule najciekawsze, te, które najbardziej mogą zainteresować Czytelników „Kliniki”.

Dzięki temu, że podczas konferencji reprezentowane były różne systemy prawnicze i kręgi kulturowe, miałyśmy możliwość przesłuchania, w jaki sposób powstawały i funkcjonują po dziś dzień poradnie prawne m.in. we Włoszech, Hiszpanii, Chorwacji, ale także w Kanadzie, Indiach czy Nigerii. Niezależnie od regionu świata większość poradni prawnych powstawała oddolnie,

z inicjatywy akademickiej, np. jako forma studenckiego ruchu społecznego, który wykształcił się w USA w odpowiedzi na brak publicznego systemu opieki prawnej. Później kliniki prawa stopniowo rozbudowywały swoją działalność przy ośrodkach akademickich, a w niektórych państwach, jak USA, Wielka Brytania czy Holandia, ich działalność jest dotowana z pieniędzy publicznych i stanowi istotny filar publicznego systemu opieki prawnej. Pomimo różnic wynikających z systemów prawnych i możliwości reprezentacji klienta w sądzie dla wszystkich poradni prawnych wspólna jest ta sama idea, tj. nauka empatii i wrażliwości wobec problemów drugiego człowieka.

Już podczas pierwszej sesji plenarnej prof. *Felipe Gonzáles Morales*, przewodniczący Interamerykańskiej Komisji ds. Praw Człowieka, przybliżył uczestnikom sukcesy i wyzwania stojące przed ruchem klinicznym w Ameryce Łacińskiej. Tamtejsze poradnie prawne zajmują się przede wszystkim naruszeniami praw imigrantów w USA, a także przewlekłością postępowania sądowego. Profesor podkreślił, że kliniki prawa są ważnym elementem lokalnych struktur, mających, jak wiadomo, o wiele większy wpływ na obywateli niż administracja państwowa. Ich działalność, tak jak w innych krajach, skierowana jest głównie do ludzi ubogich, dzięki czemu zwiększają one świadomość prawną i ułatwiają obywatelom dostęp do władzy. Również w panelu poświęconym dostępowi do sprawiedliwości wśród kobiet w Timor Leste, autorstwa *Jeswynna Yogaratnam*, podkreślona została znacząca rola klinik prawa w procesie zmiany plemiennych zwyczajów i wdrożenia nowych regulacji dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Tematem, który bardzo często poruszano podczas wykładów, był sam model edukacji klinicznej, a konkretnie kwestia jego włączenia do systemu studiów prawniczych i dalszego funkcjonowania. Dla wielu uczestników interesujący okazał się sposób funkcjonowania części poradni prawnych w Polsce. Fenomenalne dla nich było to, że istnieje bardzo duże grono studentów, którzy pracują w poradni prawnej w Polsce wyłącznie *pro bono*, nie czerpiąc z tego żadnych korzyści (w sensie uczelnianym – nie wszyscy studenci w Polsce otrzymują punkty ECTS za działalność w poradni), a jedynie wzbogacając swoją wiedzę i doświadczenie. Z wykładu *Philipa M. Genty’ego* oraz *Dubravki Akšamović* dowiedziałyśmy się, że struktura i model funkcjonowania klinik prawa w Chorwacji i w Polsce są bardzo zbliżone. Autorzy w swoim wystąpieniu opisali kliniki prawa w Europie Środkowo-Wschodniej na przykładzie doświadczeń Chorwacji. Podobnie jak w Polsce początek chorwackiego ruchu klinicznego datowany jest na początek lat 90. Po upadku muru berlińskiego i ostatecznym rozstaniu się z ustrojem komunistycznym okazało się, że wśród społeczeństwa istnieje ogromne zapotrzebowanie na bezpłatną pomoc prawną. Od tego momentu we współpracy z organizacjami międzynarodowymi i amerykańskimi uczelniami wiele państw z byłego bloku wschodniego zaczęło wprowadzać poradnictwo jako oddzielny przedmiot na studiach prawniczych. Tak powstały pierwsze kliniki prawa przy ośrodkach akademickich. Poradnie prawne w Chorwacji są rozproszone i z reguły nie są wyspecjalizowane – to, jakie sprawy przyjmują, zależy w dużej mierze od specjalizacji nauczycieli akademickich, którzy opiekują się daną poradnią. Niestety, nie wszystkie kliniki prawa założone w latach 90. przetrwały do dziś. W dużej mierze przyczynił się do tego brak funduszy na realizowanie dalszej działalności, a same uczelnie niechętnie udzielały im wsparcia. Z powodów natury ustawowej studenci działający w ramach poradni prawnej nie mogą reprezentować klientów w sądzie, co również przekłada się na spadek zainteresowania tego typu działalnością wśród studentów.

O modelu edukacji w szkołach prawa w krajach, gdzie poradnie prawne nie są częścią systemu edukacji prawniczej na studiach wyższych, opowiedział również *Faisal Bhabha* z Osgoode Hall Law School of York University. Prowadzący wyszedł z założenia, że w szkołach prawa w Ameryce Północnej priorytetem powinno być zróżnicowanie społeczne wśród studentów. Wynika to z istniejącego w społeczeństwie stereotypu, że prawnik w USA jest białym mężczyzną i nie identyfikuje się z problemami reszty obywateli. Szkoły prawa za cel postawiły sobie zwiększenie liczby kobiet i przedstawicieli mniejszości narodowych wśród prawników, tak by te grupy społeczne czuły się reprezentowane i miały swoich przedstawicieli w zawodzie prawnika. Niestety, jak sugeruje autor, te obietnice nie zostały spełnione, ponieważ podziały tworzone ze względu na wiek czy kolor skóry są na tyle silne, że utrudniają niektórym grupom pracę w zawodzie prawnika. Można dojść do wniosku, że przeciwieństwo tego, jak być prawnikiem, studenci uczą się na studiach i to uczelnia kształtuje ich podejście do zawodu, który będą w przyszłości wykonywać. Dlatego poza sztywnymi ramami programowymi w toku studiów powinien być położony również nacisk na nauczanie praktyczne, które w bardziej pedagogiczny sposób kształtuje etyczną postawę i tolerancję dla różnorodności. Prawniki zaangażowani na rzecz różnorodności poza tym zwiększa dostęp do sprawiedliwości i pokazuje na własnym przykładzie, że wiedza potrafi być przyczyną zmiany swojej sytuacji. **Dla studenta nie ma lepszego miejsca niż klinika prawa – w niej zdobywa cenne doświadczenie i uczy się myśleć jak prawnik.**

Podczas spotkań uczestnicy zastanawiali się również, jaki powinien być główny cel kliniki prawa: osiągnięcie społecznej sprawiedliwości czy raczej skoncentrowanie się na samej edukacji przyszłych prawników.

Zdaniem *Kevin Kerrigana*, przedstawiciela Wielkiej Brytanii, **głównym zadaniem kliniki prawa jest przygotowanie studentów do bycia profesjonalnymi prawnikami.** W tym celu np. na Uniwersytecie Northumbria uczestniczą oni w wykładach z zakresu rozmowy z klientem i innych umiejętności potrzebnych przy pracy w poradni. W praktyce studenci pracują w grupach seminaryjnych liczących 10–12 osób, gdzie omawiają daną sprawę i starają się znaleźć rozwiązanie problemu. Ten model pozwala kompleksowo przygotować studentów do rozmowy z klientami: uczy ich nie tylko cierpliwości i empatii w stosunku do drugiej osoby, ale także pokazuje, jak zbierać informacje mające znaczenie w sprawie i jak dokonywać subsumpcji stanu faktycznego pod przepis prawny. Jednak jak można zauważyć, w odróżnieniu od modelu, który funkcjonuje w Polsce, w tej brytyjskiej klinice priorytetem jest zdobycie przez studenta umiejętności rozmowy z klientem, a sama opinia prawna, choć jest elementem wieńczącym całą sprawę, gra rolę drugorzędną.

Studencka poradnia prawna działająca przy Uniwersytecie Northumbria za swój najważniejszy cel uznała kształcenie studentów, a niejako pozytywnym efektem ubocznym jest świadczenie pomocy prawnej osobom, których nie stać na pokrycie profesjonalnego pełnomocnika. Zajęcia w poradni prawnej są obowiązkowe; studenci oceniani są z rozmowy z klientem, a w drugiej kolejności z tego, jak sporządzają opinie. Jednak w wielu poradniach prawnych, nie tylko w Wielkiej Brytanii, istnieje dylemat pomiędzy działalnością zorientowaną na nauczanie a dążeniem do zapewnienia sprawiedliwości społecznej.

Powyższe wystąpienie, przygotowane przez *Sarah Morse* i *Carol Boothby*, wywołało żywą dyskusję dotyczącą tego, jaki powinien być prawnik i jakie cechy powinna kształtować w nim poradnia prawna.

Innowacyjne rozwiązanie w poradniach prawnych

Należy studentów uczyć tego, że jako prawnicy mają społeczny obowiązek pomagać ludziom, których nie stać na pokrycie kosztów profesjonalnego prawnika.

prof. *Dogulas Colbert*, Maryland School of Law

Innowacyjnym rozwiązaniem, które zaczyna odgrywać istotną rolę zarówno w podnoszeniu świadomości prawnej obywateli, jak i w kształtowaniu postawy etycznej studentów, jest tworzenie **klinik interdyscyplinarnych**, w których np. przyszli lekarze i prawnicy razem pracują w publicznych ośrodkach zdrowotnych. W USA tego typu program funkcjonuje w czterech szpitalach, w których studenci prawa łącznie z ze studentami medycyny przyglądają się prawom klientów-pacjentów. Podczas tych zajęć studenci obu tych kierunków mogą zgłębić społeczno-ekonomiczne czynniki warunkujące zarówno sam dostęp osób np. o niskich dochodach do publicznego systemu opieki zdrowotnej, jak i ich pozycję w nim. Ten program edukacyjny jest częścią szerszego projektu medycyno-prawnej współpracy, znanego jako *Health Law Partnership* (HeLP).

Podobna konstrukcja funkcjonuje od kilku lat w Polsce, gdzie 20 studentów WPIA UW i Collegium Medicum UW pod okiem *Marii Ejchart* z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka pracuje nad poważnymi problemami pacjentów. Podczas konferencji uczestnikom została przedstawiona sprawa *Dzieciak vs. Polska*, pokazująca wady polskiego systemu penitencjarnego w zakresie komunikacji ze szpitalami, a także zwykłą opieszałość urzędniczą oraz fakt, że więźniowie nie mają pełnego dostępu do opieki zdrowotnej (pan *Dzieciak*, więzień, zmarł w wyniku braku niezbędnej opieki medycznej). Medyczna poradnia prawna udziela opinii zarówno z zakresu prawa, jak i medycyny, ponadto udziela pomocy medycznej więźniom i generalnie bardziej wyspecjalizowanych porad prawnych.

Działalność pro bono

Mówiąc o klinikach prawa, nie sposób nie wspomnieć o wspieraniu społecznie odpowiedzialnej postawy wśród prawników praktyków. Tej tematyce swoje wystąpienie poświęcili: *Douglas Colbert*, *Marianne Artusio*, *Dimity Shabelnikov*, *Kara Irwin* oraz *Jose A. Garcia*. Autorzy podkreślili, że **studia prawnicze nie stwarzają fundamentów etycznej postawy wśród przyszłych prawników.** Konsekwencją tego jest fakt, że profesja ta zaniedbała swoje etyczne obowiązki wobec społeczeństwa. Nowoczesny model edukacji prawnej powinien zostać powiększony o lekcje z zakresu działalności *pro bono* i obowiązków publicznych.

W wielu krajach udaje się zaangażować coraz więcej stowarzyszeń, rad adwokatów i radców prawnych w działalność *pro bono*. Podczas tego panelu omówione zostały doświadczenia trzech krajów (Hiszpania, USA, Węgry) w zwiększaniu roli profesorów w edukacji oraz krzewieniu etycznej postawy wśród praktyków. Za przykład aktywności prawników praktyków i przejaw ich zaangażowania w działania na rzecz dostępu do sprawiedliwości należy uznać podpisanie 11.1.2008 r. **Deklaracji pro bono amerykańskich prawników.** W jednym z jej postanowień zapisane jest, że każdy sygnatariusz (prawnik) zobowiązuje się przepracować minimum 20 godzin *pro bono* w ciągu roku. Na chwilę obecną podpisało ją ponad 500 kancelarii prawnych, stowarzyszeń prawników, wydziałów prawa i organizacji pozarządowych (pełna lista sygnatariuszy jest dostępna na stronie internetowej www.vancecenter.org). Początkowo idea działania *pro bono* była bardzo nieformalna i powstawała oddolnie w samych kancelariach. Jednak wraz z globalizacją działalność

ta stała się częścią wielkiego rynku usług prawniczych, a same kancelarie poprzez promowanie idei *pro bono* starają się zwabić do firmy młodych prawników. Część z nich oczywiście będzie działać z pobudek altruistycznych, ale, jak zasugerował jeden z uczestników, o wiele bardziej skuteczne w tej kwestii są ulgi podatkowe wynikające z działalności *pro bono*.

Na przykład w Hiszpanii najbardziej prestiżowe kancelarie prowadzą swoje autorskie programy *pro bono*. Przykładem mogą być Fundación Eduardo Pombo oraz Fundación Garrigenes, które promują odpowiedzialną postawę wśród prawników, bezpłatne poradnictwo prawne oraz prowadzą konsultacje społeczne w zakresie praw człowieka. W państwach takich jak Polska czy Węgry działalność *pro bono* kancelarii i organizacji pozarządowych uzupełnia braki publicznego systemu opieki prawnej.

Przyszłość poradni prawnych

Zwieńczeniem ostatniego dnia konferencji była dyskusja nad przyszłością poradni prawnych w Europie. Uczestniczyli w niej Rick Wilson (moderator), Kevin Kerrigan, Janina Giesecking, Diego Blázquez Martin, Marzia Barbera, Filip Czernicki, Jacek Kowalewski, Richard J. Wilson. Uczestnicy zaprezentowali sukcesy i wyzwania, jakie stoją przed działalnością poradni prawnych w ich krajach. Pomimo różnic wynikających z systemów prawnych i możliwości reprezentacji klienta w sądzie dla wszystkich poradni prawnych wspólna jest ta sama idea, tj. nauka empatii i wrażliwości na problemy drugiego człowieka. Rola poradni prawnych, które otwierają w pewnym sensie uniwersytet dla społeczeństwa i zaczynają wymiennie działać dla dobra publicznego, jest nieociekana. Rezultatem tych rozważań było m.in. stworzenie swoistej przepisy na poradnię prawną, który zamieszczamy poniżej:

Co powinna mieć dobra klinika prawa?

1. Zaangażowany i oddany zespół.
2. Wsparcie ze strony lokalnych organizacji pozarządowych.
3. Przychylnie nastawiony wydział prawa.
4. Prawników praktyków.

Program *Street Law*

Dyskusje i debaty podczas konferencji dotyczyły nie tylko poradni prawnych. Drugim, nie mniej istotnym zagadnieniem poruszanym podczas spotkań był program *Street Law*. Organizatorzy przeznaczili jeden z dni konferencji w całości na warsztaty z interaktywnych metod nauczania. Na marginesie pragniemy dodać, że liczba miejsc na tym warsztacie była ograniczona i ze względu na ogromne zainteresowanie lista uczestników zapełniła się błyskawicznie (oczywiście nie zabrakło tam naszych nazwisk).

Street Law (w wolnym tłumaczeniu „prawo na co dzień”) to projekt, który obecnie jest realizowany na całym świecie, również w Polsce, a jego początki związane są właśnie

z ruchem GAJE. Polega on w dużej mierze na prowadzeniu zajęć edukacyjnych z podstaw prawa, co ma zwiększyć świadomość społeczną uczestników. Uczestnikami tychże zajęć są m.in.: uczniowie, więźniowie, uchodźcy, a także osoby z różnych powodów zagrożone wykluczeniem.

Warsztaty poprowadzili prekursorzy programu *Street Law* na świecie: Richard L. Roe (USA), Bruce Lasky (Tajlandia), David McQuoid-Mason (Afryka), Richard Grimes (Wielka Brytania). Zajęcia praktyczne podzielone były na trzy panele, każdy z nich prowadziły dwie osoby odpowiedzialne w swoim kraju za realizację programu. Podczas zajęć poruszano kwestie klinicznego nauczania prawa, funkcjonowania w praktyce klinik *Street Law*, pracy i współdziałania w grupach.

Jak podkreślali autorzy, pracowanie nad kliniczną inicjatywą na uniwersytecie jest jedyną okazją z dwóch powodów. Po pierwsze **wzbogaca** tzw. **wiedzę praktyczną** w środowisku, w którym osoby pracują lub studiują. Po drugie **zwiększa świadomość prawną społeczeństwa i uczy, jak stosować regulacje prawne w życiu codziennym**. Trafną maksymą podsumowującą ten warsztat jest: „Praca poprzez dobrą zabawę”. Przez moment poczułyśmy się znów jak uczennice w szkole. Prowadzący zaprezentowali przegląd interaktywnych metod pracy z grupą, a na koniec sami uczestnicy przygotowali w grupach lekcję i prezentowali ją przed pozostałymi uczestnikami warsztatów. Ale *Street Law* to nie tylko zabawa. O, tym jak może zmienić całą społeczność, opowiedział prof. Richard Grimes na przykładzie miejscowości Doncaster, gdzie poprzez tego typu zajęcia przyczyniono się m.in. do spadku przestępczości wśród mieszkańców.

Podsumowanie

W przerwach między merytorycznymi zajęciami uczestnicy mieli możliwość poznać kulturę i kuchnię katalońską, zwiedzić wyjątkową architekturę Walencji, a także poznać nowe osoby i nawiązać międzynarodowe kontakty. Organizacja GAJE to właśnie *aurea mediocritas* dla globalnej współpracy i tworzenia nowej myśli odzwierciedlającej przyszłość działania i nauczania prawa w duchu sprawiedliwości społecznej.

Wydawać by się mogło, że pięć dni to zdecydowanie za mało, aby zapoznać się ze wszystkimi nowymi pomysłami, omówić wszystkie ważne sprawy, porozmawiać z każdym uczestnikiem konferencji. Jednak wyjeżdżając z Walencji, w głowach miałyśmy milion pomysłów na to, co można zmienić w działalności poradni prawnej w Rzeszowie. Wymiana doświadczeń i pomysłów na konferencji GAJE jest świetną możliwością do wyznaczenia sobie nowych celów w swojej działalności lokalnej, ale pokazuje przede wszystkim, jak wielką rolę odgrywa ruch kliniczny w edukacji prawniczej na całym świecie. **GAJE to przede wszystkim niesamowicie sympatyczni ludzie**, co pokazuje fakt, że ostatniego dnia każdy żegnał się tymi samymi słowami: „See you on the next GAJE conference!”.

W następnym numerze EP:

- » „Od studenta po adwokata, radcę, rejenta”. Model kształcenia prawników na różnych poziomach edukacji, w doświadczeniach wykładowcy UŁ – radcy prawnego OIRP w Łodzi, cz. I – dr Małgorzata Wysoczyńska
- » „Instytucje” w sześć tygodni – dr Maciej Jońca
- » Klauzule abuzywne w umowach o świadczenie usług turystycznych – Edyta Dębska
- » Wygasanie zobowiązań podatkowych, cz. II – dr Agnieszka Mikos-Sitek

Studenckie Poradnie Prawne w Polsce

Fundacja Uniwersyteckich
Poradni Prawnych

Studenckie...

Każda z 25 działających w Polsce studenckich poradni prawnych (zwanymi także klinikami prawa) to grupa studentów prawa lub administracji, którzy bezpłatnie udzielają porad prawnych osobom niezamożnym.

To, że w poradniach działają studenci nie oznacza, że nikt nie sprawdza ich pracy, wręcz przeciwnie. Kliniką kieruje pracownik uczelni, na której działa poradnia. Na każdym etapie sporządzania opinii studenci działają pod nadzorem kadry naukowej.

Każda opinia – zanim zostanie przekazana klientowi – jest dokładnie sprawdzana przez prawników praktyków współdziałających z poradnią albo pracowników uczelni będących opiekunami kliniki.

...Poradnie...

Studenckie poradnie prawne spełniają podwójną rolę: społeczną i edukacyjną. Z jednej strony zapewniają dostęp do bezpłatnej, rzetelnej porady prawnej osobom ubogim, z drugiej – umożliwiają studentom kontakt z problemami prawnymi w praktyce.

Porada świadczona jest przez kliniki tylko tym osobom, których sytuacja finansowa nie pozwala na pokrycie kosztów odpłatnej pomocy prawnej. Klinika może zrezygnować z prowadzenia sprawy, jeśli w toku przygotowywania opinii okaże się, że klient może korzystać lub korzysta z odpłatnej pomocy adwokata lub radcy prawnego.

Praca nad sprawą prowadzona jest z zachowaniem poufności, a udzielenie pomocy przez poradnię następuje zawsze w formie pisemnej.

...Prawne

Poradnie świadczą pomoc prawną w bardzo szerokim zakresie.

W sprawach cywilnych mogą na przykład pomóc w wyjaśnianiu treści zawieranych umów; w zakresie spraw rodzinnych poinformować, jak sporządzać pozwy rozwodowe, alimentacyjne; a w sprawach spadkowych można liczyć na pomoc kliniki w zrozumieniu zasad dziedziczenia ustawowego i sporządzania testamentów.

Ponadto poradnie pomagają w uzyskaniu świadczeń z funduszy pomocy społecznej, dochodzeniu praw w toku postępowań przed urzędami, w tym skarbowymi, ułatwiają realizację uprawnień pracowników, osób niepełnosprawnych, pacjentów, lokatorów, spółdzielców a także cudzoziemców i uchodźców.

W roku akademickim 2009/2010 poradnie prawne:

...rozpatrzyły 11899 spraw, w tym najwięcej było spraw z zakresu prawa cywilnego (3214), karnego (2148) i rodzinnego (1608),

...skupiały 1756 studentów oraz 216 pracowników naukowych i prawników-praktyków.

W porównaniu z rokiem akademickim 2008/2009:

...liczba spraw wzrosła o 6,9 proc.,

...liczba studentów działających w poradniach podwyższyła się o 5,9 proc.,

...personel naukowy jest równie liczny jak w roku akademickim 2008/2009,

...utrzymała się jakość udzielanych porad albowiem jeden pracownik naukowy opiekował się tylko ośmioma studentami,

...połowa rozpatrywanych przez poradnie spraw jest załatwianych na bieżąco i kończy się najpóźniej w ciągu 14 dni.

Jak mogę pomóc poradniom prawnym?

Jeśli jesteś studentem znajdź poradnię na swojej uczelni, skontaktuj się z działającymi w niej Twoimi koleżankami i kolegami. Zapytaj, w jaki sposób możesz udzielać porad i jakie warunki musisz przy tym spełnić.

Jeśli na Twojej uczelni nie ma jeszcze poradni – skontaktuj się z Fundacją Uniwersyteckich Poradni Prawnych.

Jeśli jesteś prawnikiem-praktykiem zastanów się, czy nie mógłbyś poświęcić części swojego czasu na działalność *pro bono*. Jeśli tak, to może mógłbyś wesprzeć swoją wiedzą i doświadczeniem zawodowym studentów oraz kadre naukową wybranej poradni prawnej.

Jeśli chciałbyś wspomóc działalność polskich poradni prawnych wiedz, że Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych jest organizacją pożytku publicznego. Oznacza to, że Fundacja może otrzymywać od osób fizycznych wsparcie finansowe w wysokości 1 proc. podatku dochodowego.